

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
DEONTOLOJİ VE TIP TARİHİ ANABİLİM DALI

ANTİK KİLİKYA SİKKELERİNDE ASKLEPIOS KÜLTÜ

Bekircan TAHBERER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMANI
Prof. Dr. İter UZEL

Adana - 2005

ÖNSÖZ

Üniversite yıllarında Alman Dil Tarihi dersleri ile başlayan tarih araştırmalarına olan ilgim, Adana Müzesi'ne kayıtlı bir antik sikke ve obje koleksiyoneri olduktan sonra daha farklı bir Şekil olarak derinleŐmiştir. Ç.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü – Deontoloji ve Tıp Tarihi bölümüne yüksek lisans öğrencisi olarak kabul edilmem ise hem tıp tarihine eğilmeme hem de tarih araştırmalarındaki dil, metodoloji ve yaklaşım gibi çeşitli sorunlar üzerinde düşünme ve araştırma yapmama neden olmuştur.

Bu tez çalışması sırasında çeşitli kataloglar ve özel koleksiyonlar taranarak, *Sağlık Tanrısı* tapınımlarıyla ilgili, aralarında daha önce yayımlanmamıŐ olanların da bulunduğu sikkeler belirlenmiştir.

Öncelikle böyle bir araştırma yapmak için ortam ve olanak sağlayan Ç.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü'ne ve değerli katkılarından dolayı Hocalarım Sayın Yrd. Doç. Dr. Selim Kadioğlu'na ve Sayın Prof. Dr. İlter Uzel'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	<u>SAYFA</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
1. GİRİŞ	
1.1. Anadolu'da Tıbbın Başlangıcı	1
1.2. Anadolu'da Tıp Uygulamaları ile İlgili İlk Yazılı Belgeler	2
1.3. Anadolu'da Antik Doğa Bilimcileri ve Rasyonel Tıp	3
2. GENEL BİLGİLER	
2.1. Asklepios Kültü	7
2.2. Antik Kilikya'da Asklepios	14
2.3. ANADOLU ve SİKKE DARBI	14
2.4. ANTİK SİKKELERDE ASKLEPIOS	16
3. ANTİK KİLİKYA SİKKELERİNDE ASKLEPIOS KÜLTÜ	21
3.1. Asklepios Kültü ve Aigeai	22
3.1.1. Aigeai'da Asklepios Konulu Sikkeler	25
3.1.2. Sikkelerin Işığında Aigeai Asklepios Tapınağı	46
3.2. Asklepios Kültü ve Irenopolis	47
3.3. DİĞER KİLİKYA ŞEHİRLERİNDE ASKLEPIOS KÜLTÜ	53
4. SONUÇ	54
5. KAYNAKLAR	56
EKLER	
EK-1 ÜÇÜNCÜ BÖLÜMDEKİ SİKKELERE AİT KATALOG	60
EK-2 YARARLANILAN TEMEL SİKKE KATALOGLARI	82
EK-3 ASKLEPIOS KONULU SİKKE BASAN ŞEHİRLER HARİTASI	83
EK-4. KİLİKYA'DA ADINA ASKLEPIOS KONULU SİKKE DARP EDİLEN İMPARATOR ve İMPARATORİÇELER	84
EK-5 ASKLEPIOS KONULU SİKKE BASAN DİĞER KİLİKYA ŞEHİRLERİ	85
EK-6 ARAŞTIRMAYA KONU OLAN SİKKELERE AİT GRAFİK	86
ÖZGEÇMİŞ	88

ÖZET

Antik Kilikya Sikkelerinde Asklepios Kültü

Birçok tanrı ve tanrıçalar antik sikkelerin temel konuları olmuştur. Sağlık Tanrısı Asklepios, ailesinin üyeleri ve tanrının sembolleri antik Kilikya sikkelerinin sık karşılaşılan konularındandır.

Numismatik geleneklere göre eski çağlarda bir sikke konusu olarak Asklepios / Hygieia tasvirleri, eğer şehirde bir salgın veya sağlık problemi yoksa, herhangi bir özel önem taşımamaktadır. Bununla beraber bünyesinde bir Asklepieion veya sağlık tanrısı tapınımına ayrılmış bir tapınak bulunan birçok şehir vardır ve antik çağlarda bir ödeme aracı olmanın yanında bir broşür görevi de üstlenen sikkelerden anlaşıldığı kadarıyla bu şehirler sağlık tanrısı ve tapınakları konularını sikkelerinde sıkça kullanarak şehirlerinin reklamını yapmaktaydılar. Bu çerçeveden bakıldığında, diğer arkeolojik verilerle birlikte numismatik materyaller antik Kilikya'daki Aigeai ve Irenopolis şehirlerinin önemli birer kült merkezi olduğunu işaret etmektedir.

Bu çalışmada tıp tarihi ve sağlık tanrısı inancı ile ilgili 78 sikke belirlenmiştir. Bunlardan 41 tanesi Aigeai, 16 tanesi Irenopolis ve 21 tanesi de diğer Kilikya şehirlerine aittir. Burada incelediğimiz kimi konular ve sikkelerin bazıları, Kilikya'daki Asklepios inancı hakkında daha önce bilinmeyen veya yeterince açık olmayan konulara ışık tutabilecektir.

Anahtar Sözcükler: Aigeai, Asklepieion, Asklepios, Irenopolis, Sikke.

ABSTRACT

Asklepios Cult in Ancient Cilician Coinage

Various gods and goddesses were the primary subjects of ancient coins. The healing God Asklepios and the members of his family and his attributes were among the frequent coin subjects in ancient Cilicia.

As a coin type most of the time, Asklepios/Hygieia representations for many cities didn't have a particular importance unless they had some kind of an epidemic in their cities. However, there were some cities with an Asklepieion or an Asklepios temple where the cult of the Healing God was particularly important. Together with others, ancient numismatic materials prove that Aigeai and Irenopolis in Cilicia were two cities that owned significant cult places.

Some of the coins that we study in this paper shed light to some important aspects of the Asklepios cult in Cilicia that were either obscure or unknown before. We believe that this paper will add to our knowledge on the worship of the Healing God and his cult in ancient Cilicia.

Key Words: Aigeai, Asklepieion, Asklepios, Coin, Irenopolis.

1. GİRİŞ

1.1. Anadolu'da Tıbbın Başlangıcı

Uygarlık tarihine paralel gelişim izleyen tedavi sanatı, bir zorunluluktan doğmuş, tarih öncesi çağlardan beri uygulanmıştır. Ancak ilkel insan tedavi yaparken, ilaç olarak neyi biliyorsa vermiş, alet olarak neyi buluyorsa kullanmıştır¹. Uygarlık insanlığın yerleşik düzene geçmesiyle başlamıştır ve bunun en önemli örnekleri Anadolu'da görülür. Coğrafi, iklimsel, doğal kaynaklar gibi etkenler yanında, sadece bu nedenle bile olsa, on binlerce yıllık bir yerleşme geleneğinin bulunduğu Anadolu, tarih öncesi çağlardan itibaren rasyonel tıbbın gelişmesine önemli katkılarda bulunmuş sayılabilir.

Büyü ve sihre dayanan ilkel tıp ile deneyime ve gözleme dayanan tıp uygulamaları da dahil olmak üzere, tarih öncesi çağlardan beri tedaviler iki ayrı koldan gelişmiştir: 1) Birinci grup tedaviler hazırlanan ilaçların ağız veya parenteral yoldan verilmesi ve bunların kana karışıp etki göstermesiyle gerçekleşen tıbbi tedavilerdir. Burada hekim ilaç olarak kullanacağı bitkisel, hayvansal ya da madensel maddeyi ezip onu başka maddelerle karıştırıp kaynatarak, toz, lapa, tablet ya da eriyik hale getirir. Hastaya uygulanan ilaç iyi gelirse kayda geçirilir, böylece zaman içinde bir tıp literatürü oluşur ve aynı belirtiler görüldüğünde etkili ilaç tekrar kullanılır. 2) İkinci grup tedavide ise hasta organların kesip çıkarılması veya yaranın açılması ya da dağlanmasıyla cerrahi tedaviler uygulanmıştır¹.

Tıp tarihi araştırmalarında iskelet buluntuları ve bunlardan elde edilecek veriler büyük önem taşır. Bunlar yardımıyla eski insan toplumlarının geçirdiği hastalıklar, ölüm oranı, yaş ortalamasına etkileri, eski insanların bireysel patolojisi, yapılan tıbbi müdahalelerde uygulanan yöntemler ve kullanılan aletler belirlenebilir¹. Batıl inançlarla ilgisi olduğu düşünülmese de, cerrahi müdahalelerden en ilginç olanlardan bir tanesi olan ve kafatası kemiğinde çeşitli delici ve kesici aletlerle delik açma işlemi olarak tanımlanan trepanasyon örneklerine birçok tarih öncesi döneme ait Anadolu yerleşmesinde rastlanır.

Bugün folklorik tıp olarak tanımlanan birçok gelenek, muhtemelen tarih öncesi çağlara kadar uzanan uygulamaların günümüzdeki kalıntılarıdır.

1.2. Anadolu'da Tıp Uygulamaları ile İlgili İlk Yazılı Belgeler

Genel kültür tarihi ve buna bağlı olarak tıp tarihi hakkında nispeten sağlam bilgilere ulaşma açısından, yazının icadı bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Çünkü ancak yazılı belgeler ışığında bazı spekülatif, mistik veya rasyonel uygulamalardan bahsetmek mümkündür. Anadolu'da yazı ilk defa *Eski Asur Ticaret Kolonileri* çağında (M.Ö. 2000-1700) kullanılmıştır. Bununla beraber Anadolu'daki sağlık uygulamaları ile ilgili ilk yazılı belgeler, Hitit döneminde görülür.

Kimi rasyonel öğeleri içinde barındıran halk tıbbının muhtemel varlığından şüphe olmamasına rağmen, Hitit yazıtlarındaki sağlık tamamen dinseldir. Hititlerde tanrıların da tıpkı insanlar gibi meslekleri ve uzmanlık sahaları vardır. Sağlık da bu meslekler arasındadır². Buna göre diğer tüm musibet ve belalar gibi hastalıklar da tanrısal güçlerden kaynaklanmaktadır. Hitit toplumunda insanlar çoğunlukla tanrılara karşı yaptıkları bir saygısızlık nedeniyle belli hastalıklara yakalandıklarına inanıyor ve bu hastalıklardan kurtulmak için büyü uzmanlarına müracaat ediyorlardı.

Sağlık bulma kavramı ile ilgili bu dinsel öğeler yanında, Hitit toplumunda temizlik son derece titizlikle yaklaşılan bir konu olmuş ve dinsel inançların bir parçası olarak dayatılsa da insan ve çevre sağlığı açısından temel bir koruyucu niteliği taşımıştır.

Hitit tanrıları insanlar arasında gözüküyorlardı, daha doğrusu insanlar onları kendi aralarında gördüklerini sanıyorlardı. Mesela bir büyüyle karışık tıbbi bir metinde, tanrı hasta bir insana görünüyor, ona çabucak iyileşmesi için telkinlerde bulunuyor, hatta ona moral verebilmek için hasta adamı bir yemek merasimine bile davet ediyordu². Bu uygulama ilginç bir şekilde, yaklaşık bin yıl sonra antik Yunanistan ve Anadolu'da çok popüler olacak olan *Asklepios* inancının da temel tedavi uygulamalarından birisi olacaktır.

1.3. Anadolu'da Antik Doğa Bilimcileri ve Rasyonel Tıp

İnsanların doğada olanları daha iyi görmesi ve bunları erken yerleşik düzen dönemlerine göre daha rasyonel bir şekilde kullanması çok uzun zaman almıştır. Yukarıda bahsi geçen ve Anadolu ve Ege'nin iki kıyısındaki egemen devletlerin deniz kavimleri veya kuzeyden, ya da doğu Avrupa'dan gelen barbar kavimlerin saldırısı ile yıkılmasıyla *karanlık* olarak adlandırılan belgesiz dönemden sonra bütün dünyada rasyonel tıbbın da temelini oluşturacak bir çağ başlamıştır. Bu, büyük imparatorluklar dönemindeki baskıcı yönetimlerin aksine, bireylerin kendilerini daha iyi ifade edebildikleri bir ortamı oluşturan, küçük şehir devletleri dönemidir. İnsanlar yeniden güç ve dünyaya hakim olma hırsına kapılmadan önce birkaç yüzyıl sürmüş olan bu dönemde, doğa bilimleri akıl almaz bir hızla ilerlemiş, insanların dünyaya bakışı büyük oranda değişmiştir.

Her şeyden güç olanı nedir bilir misin? Senin çok kolay zannettiğin şey, gözünün önünde duranı gözle görebilmektir! demiştir Alman düşünür Johann Wolfgang von Goethe. Araştırma ve gözleme dayanan modern tıbbın ortaya çıkması da tıpkı Goethe'nin söylediği gibi kolay olmamıştır. Ama bir şeyi görmek için bir şeyleri merak etmek ve bakmak gerekir. Diyalektik açıdan bakıldığında da düşüncenin oluşabilmesi için maddenin ortaya çıkması gerekir. Doğa sadece kendisine sorulana cevap vermiştir. Soru bilimin yarısıdır, bu nedenle keşif yapabilmek için birçok bilgiye sahip olmak, tabiatı iyi gözlemek, ondan alınacak sonuçlardan bir anlam çıkarma metodunu elde etmek gerekmektedir³.

M.Ö. 7. yüzyılda Anadolu füzyologlar (doğa bilimcileri) ve onların kısmen etkilendikleri Mezopotamyalı ve Mısırlı çağdaşları, rasyonel tıbbın Anadolu'da gelişmesine büyük katkı yapmışlardır. Mısır ve Mezopotamya'da daha erken çağlarda başlayan ve deneyim ve gözleme dayanarak evreni, dünyayı, doğayı ve insanların sırlarını anlama çalışmaları daha çok mitolojinin gölgesinde kalıp yeni bir çağı başlatacak bir güce ulaşamamıştır.

Buna karşın, yazılarının çoğu günümüze kalmamış olan fakat kendisinden sonra gelenlerin anlatılarıyla bilinen ve M.Ö. 28 Mayıs 585 tarihinde meydana gelen güneş tutulmasını ilk kez önceden hesaplayan,

maddenin temel yapıtaşının su olduğunu söyleyen Miletoslu **Thales** (M.Ö.7. 6. yüzyıl); onun öğrencisi olan ve her şeyin başlangıcının *Apeiron* = sınırsız, bağımsız, algılanamaz bir töz olduğunu, sıcak – soğuk, ıslak – kuru gibi karşıt niteliklerin evrendeki bütün olguların ilkel birliğini temsil ettiğini ve zaman içerisinde doğal bir denge unsuru olarak sırayla birbirleri üzerinde hakimiyet kurduklarını, *yaşayan canlıların güneşin buharlaştırdığı nemden geldiğini*, insanların doğal dünyanın bir parçası olduğunu ve doğal dünyanın da bir dengesi olduğunu söyleyen ve çoğunlukla rasyonel astronominin kurucusu olarak kabul edilen Miletoslu **Anaksimandros** (M.Ö. 610-546 veya 545) ve onun öğrencisi olduğu düşünülen ve kendisinden önceki füzyologları takip ederek, her şeyin kaynağının *aer* = hava (ya da buhar – buğu) olduğunu, *aer*'in eşit bir şekilde dağılmasıyla atmosferin bildiğimiz ve göze görünmez havasını oluşturduğunu, ama yoğunlaşma sonucunda önce buğu ya da bulut, sonra su, en sonunda da taş, toprak gibi katı maddelere dönüşüp gözle görülebilir bir hal aldığını, tıpkı hava şeklinde olan ruhumuzun bizi canlı tuttuğu gibi *aer*'in tüm evreni sardığını söyleyen **Anaksimenes** (M.Ö. 585-525); her şeyin matematikle ilgili olduğunu ve her şeyin ritmik devir içerisinde önceden ölçülüp hesaplanabileceğini söyleyen Anadolu anakarasına neredeyse bitişik bir ada olan Samoslu (Miletus ile Ephesus arasında) **Pythagoras** (M.Ö. 582-496); kendisinden öncekilerin düşüncelerine tamamen karşı çıkarak dünyanın sadece herhangi bir madde ile tanımlanamayacağını fakat bir değişim kanununun hakim olduğu bir süreç olduğunu, bunun altında yatan doğa kanununun insanların ahlaki değerleri olduğunu, diyalektik kanunlarıyla şimdiye kadar sayısız kereler ispatlanmış olan ünlü ifadesi *panta horei! kai auden menei! panta pei!* = *durmadan devinir, hiç durmaz, hep akar!** diyen Ephesoslu **Herakleitos** (yaklaşık M.Ö. 540-480) ve diğerleri rasyonel tıbbın temellerini attığına inanılan ve yine Anadolu ana karasına neredeyse bitişik bir ada olan Koslu **Hippokrates**'in (M.Ö. 460-375) düşüncelerinin oluşmasına önemli katkıda

* Herakleitos doğa felsefesini şöyle anlatır: *Aynı ırmakta iki kez yıkanamayız. İkinci kez girdiğimizde bu ırmak büsbütün başka bir ırmaktır artık. Bu arada, akıp giden sular onu başka bir ırmak yapmışlardır. Karşımızda, aynı şeyin bulunduğunu sandığımız her yerde durum böyledir. Kalıcı şeyler varmış sanısına kapılmamız, değişmenin kuralsız değil de, belli bir düzene, belli bir ölçü ve yasaya göre olması yüzündendir.* Bu ölçüye, bu yasaya, Herakleitos "logos" diyor. Evrende egemen olan yasadır, düzen ve akıldır (logos)⁴.

bulunmuşlardır. Hippokrates tıba sadece sistematik ve modern anlamda bilimsel olarak tanımlanabilecek bir yaklaşım kazandırmakla kalmamış aynı zamanda toplumda hekimlerin yeri ve rolünü de belirlemiştir. Hippokrates'e özgü teşhis sistemi, tıbbi uygulamaların temel prensiplerine uygun olan gözlem ve mantıksal muhakemeye dayanmaktadır. Kos'daki tıp okulunda, insanların hastalıklardan çektiği ıstıraba önem verme gereğini ve her hastalığın doğal bir sebebinin olduğunu belirterek hekimin yerinin hasta başı olduğunu vurgulamıştır. Doğanın iyileştirme gücüne inanan Hippokrates, fiziksel, akılsal ve ruhsal bir bütün halinde hastaya yaklaşarak doğa üstü açıklamaları reddetmiş böylece iyileştirme sanatını büyü ve batıl inançlardan arındırmıştır⁵. Hippokrates'in hayatta iken eser yazmadığı, kendisine ve Kos Tıp Okuluna ait bilgilerin ölümünden sonra öğrencileri veya damatları tarafından toplandığı bilinmektedir. Bu bilgiler Fransız edebiyatçı Emile Littré (1801-1881) tarafından 10 ciltte **Corpus Hippokratium** adıyla derlenip 1839-1862 yılları arasında eski Yunanca-Fransızca olarak yayımlanmıştır. Onun çağında hekim = iatros, vaktini epidemics (= gezi) ile geçiriyordu. Ancak kimi hekimlerin sabit muayenehaneleri (**iatreion**) de vardı. Iatreion geleneği Roma çağında devam etmiştir. Perge kazılarında Iatros Polydeukos'un muayenehanesi ortaya çıkarılmıştır¹.

Anadolu'da ampirik tıp uygulamaları Hippokrates ile sınırlı kalmaz. Sebzelerin ve özellikle lahananın sağlığa faydalarını anlatan bir kitap yazan Knidoslu Chrysippus (yaklaşık M.Ö. 370); Nabızın diagnostik değeri teorisini* geliştiren Chalcedon'lu **Herophilos** (yaklaşık M.Ö. 280); Kolophon yakınlarındaki Klarus'ta doğmuş olan farmakolog ve hekim **Nikander**** (M.Ö. 197-130); Roma'da tıp okulunu kuran Bithynia - Prusalı **Asklepiades** (M.Ö. 124(9?) – 40); yaklaşık 16 yüzyıl temel farmakolojik eser olarak kalan ve

* Nabızdan daha önce de bahsedilmiş olmasına rağmen (örneğin Aristoteles tarafından "Hayvanlar" nabızı belli bir grup damarla sınırlandırılan ve hastalığın bir göstergesi olarak kullanılacağını gösteren Herophilos'un öğretmeni, Koslu Praxagorastır. Herophilos, nabızın arterlerin doğuştan bir parçası olmadığını ve kalpten geldiğini ve nabızı sadece kantitatif olarak değil ama kalitatif olarak da orijinalden müsküler olan çarpıntılar (palpitasyonlar), titremeler ve kasılmalardan ayırarak birkaç konuda bazı düzeltmeler yapmıştır⁶.

**958 altılıktan oluşan *Prognostikler Üzerine Theriaca* şiirinde 14 yılan türü ve onların zehirlerinin etkileri ve muhtemel çareleri dahil zehirli hayvanları anlatır. 125 farklı bitki türünden bahseder. 630 altılıktan oluşan *Alexipharmaca* şiirinde genel olarak zehirleri tarif eder, 19 belli zehri, 8 hayvanı ve 11 sebze analiz eder ve uygun çareleri sıralar⁷.

ilaçların hazırlanışı, içerikleri ve testlerini anlatan **Περὶ ὕλης ἰατρικῆς** – (Lat. *De Materia Medica*)'nın yazarı Anazarboslu **Dioskorides** (yaklaşık M.S. 50-70), kadın hastalıkları, gebelik ve çocuk bakımı hakkında yazdıklarıyla tıp çevrelerini 1500 yıl etkileyen, raşitizmi ilk tarif eden Ephesoslu **Soranus*** (M.S. 1. - 2. yüzyıl) ve birçok hayvan disseksiyonu gerçekleştiren, sağlığın çeşitli vücutsal sıvılar veya safralarla ilgili antagonizmalar veya yakınlıkların dengesine bağlı olduğu: kan ve ateş (sıcak ve kuru), sarı safra ve hava (sıcak ve ıslak), kara safra ve toprak (soğuk ve kuru) ve balgam ve su (soğuk ve ıslak) doktrininin kurucusu, iyi tıbbi uygulamanın kan akıtma veya ishal yoluyla safraların dengesini yeniden oluşturmak olduğunu söyleyen Pergamonlu **Klaudius Galenos** (yaklaşık M.S. 130-210 (17?)) ve Medikal Ansiklopedi'nin yazarı Pergamonlu hekim **Oribasius** (M.S. 325-400) gibi antik çağın en önemli hekimleri yine Anadolu'da yetişmiştir.

* Roma imparatorları Traianus (M.S. 98-117) ve Hadrianus (M.S.117-138) dönemlerinde Roma'da hekim olarak çalışmıştır.Tıpta basit uygulama kurallarını vurgulayan ve hastalıkların vücudun içindeki dengesizliklerden kaynaklandığını ileri süren öğretinin öncülerindendir. Ebelik ve kadın hastalıkları konusundaki eserinde çok sayıda gebeliği önleme yöntemi ile doğum masası ve doğumda bebeği ayaklarından tutarak çıkarma yöntemini anlatmıştır. Eserleri arasında *Jinekoloji, Bandajlar Üzerine, Kırıklar Üzerine, Cerrahi, Akut ve Kronik Hastalıklar üzerine* ve ayrıca Hippokrates'in bilinen en eski yaşam öyküsü sayılabilir⁸.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Asklepios Kültü

Antik çağda gelenek olduğu üzere tüm tanrılar ve tanrılaştırılmış kişiler hakkında bir veya daha fazla efsane vardır ve Asklepios da bir istisna değildir. Tıbbın tanrısı Asklepios (*L. Aesculapius*), “iyileştirici tanrı” olarak bilinen *Apollon*’un oğludur. Çoğunlukla *Apollon*’un Tessalia kralı *Phlegyas*’ın kızı *Koronis* ile seviştiği ve onu bir erkek çocuğa hamile bıraktığı anlatılır. Ne var ki *Koronis*, bu çocuğa hamileyken bir ölümlüye, *Elatos*’un oğlu *Iskhys*’e aşık olur. Bir karganın* boşboğazlığıyla (ya da kendi kehanet yeteneği ile) ihaneti öğrenen *Apollon*, vefasız kadını öldürür. Bu inanişaya göre *Apollon* kargaya öyle kızmıştır ki, onun beyaz tüylerini ilelebet karaya dönüştürmüştür. Bir başka anlatıya göre, *Apollon*’un sadakatsiz eşi *Koronis*, kardeşinin öcünü alan *Artemis*’in oklarıyla ölür. Ancak anne-babası genç ölüyü ateşin üzerine koyduklarında ve *Hephaistos*’un coşkun alevi ölüyü kuşattığında, *Apollon* oğlunu kurtarmak için atılır⁹ ve *Koronis*’in vücudu yakılmak üzere odunların üzerine konulduğu sırada, henüz yaşayan çocuğu, kadının karnından çekip alır. Böylece *Asklepios* doğar.

Karganın boşboğazlığı ve diğer olaylar Roma döneminin ünlü şairi *Publius Ovidius Naso*’un (M.Ö. 43 – M.S. 17) *Methomorphoses* (Dönüşümler) adlı eserinde şöyle anlatılır:

...Duymadın mı daha bütün Lesbos’a yayılan
Bir olayı? Bilmez misin atalar yatağını
Nyctimen’in kirlettiğini? Şimdi bir kuştur
O da, suçunu bilir de çıkmaz gün ışığına, kaçar,
Utancından, gizler karanlıklara suçunu, bütün
Göklerden kovulur. Böyle söyledi, sonra karga
Aldırmam sözlerine, dilediğin başına gelsin,
Kötülüğün de senin dedi. Şaşmadı yolunu, gitti
Efendisine anlatmaya hepsini, Koranida’yı
Bir Haemonius’lu gencin kollarında götürdüğünü.

* Bir başka söylenceye göre bir kuzgunun boşboğazlığı ile.

Düşmüştü defne başlığı duyunca bu yıkımı
Karısını çalgınca seven tanrının. Değişti
Yüzü, gözü, düştü kavalı elinden, içi yalımlandı.
Almış çok sevdiği silahlarını, germiş yayını,
Delip geçmiş bağına bastığı karısını ok.
Basmış çığığı vurulan kadın, çıkarınca gövdesinden
Oku kızıla boyamış ak tüylerini katılaşan kan.
Bağırmış: ey Phoebus doğurunca vereydin cezamı,
Vurduğun bir kişi, ölümün aldığı can iki.
Gitmiş kanı da canı da bunu söyleyince.
Ayrılmış gövdeden can, ölümün soğukluğu gelmiş
Ardından. Üzülmüş bu kanlı cezayı verdiğiine,
Bir dedikodu yüzünden öfkelenmişti. Bitmiş iş,
Kargışlar yağdırmış kendi kendine, bu acı savı veren
Kan döktüren kuşa. Atmaz olsam demiş, yermiş elini de,
Yayını da, çekince atılan okları da mızraları da.
Yerden kadını kaldırmış sarılmış, ısıtmış, yemek
İstemi acılarını, gecikmiş yardımlarla, işe yaramaz
Onarımlarla, dindirmelerle. Görmüş,
Oyunların yığıldığını ölüyü yakmak için, hepsi boş.
Yalımlar yayılırken inlemiş, sarsılmış yüreği. İslatmaz
Gözyaşları tanrıların yüzünü, bilinmez ağlamaları.
...Kadının sevmediği kokuları serpmiş göğsüne,
Sonra kucaklamış onu, doğru olmayan bir ölüm
Ne gerekmişse yapmış. Phoebus acımış, istememiş
Soyundan gelenin yok olmasını, çıkarmış anasının
Karnından, götürmüş dölü bozuk Khiron'un oyuğuna,
Önlemiş yanmasını. İstememiş Phoebus yalan
Sözlerle ödül bekleyen boşboğaz karganın
Ak tüylü kuşlar arasında kalmasını, kovulsun demiş.
(*Metamorphoses II, 590-630, Çev. Eyuboğlu İ. Z., 1994 İstanbul*).

Asklepios'un neden Peloponnesos'ta *Epidauros*'un büyük tanrısı olduğunu açıklamaya yönelik bir başka geleneğe göre ise, büyük yağmacı *Phlegyas*, ülkenin zenginliklerini öğrenmek ve onları ele geçirmenin yollarını bulmak için ülkeye gelir. Kızı da onunla beraberdir. Yolculuk sırasında Apollon kızı baştan çıkarır. Kız, Epidauros toprağında *Myrtion* adındaki dağın eteğinde çocuğunu gizlice doğurur, sonra da onu terk eder. Ama bir keçi gelip çocuğu emzirir ve bir köpek ona bakar. Köpekle keçinin sahibi olan *Aresthanas*, çocuğu bulur ve çocuğu saran ışık çemberini görünce hayretler içinde kalır. Bu işte bir sır olduğunu düşünerek bebeği almaya cesaret edemez. Bebek tanrısal kaderinin yolunda tek başına ilerler.

Bir başka versiyonda, Asklepios'un annesi olarak *Leukippos*'un kızı *Arsinoe*'nin adı geçmektedir. Bu, çocuğun *Arsinoe*'nin oğlu olduğu ama Koronis tarafından büyütüldüğü ileri sürülerek, diğer geleneklerle uzlaştırılmaya çalışılan *Messenia* geleneğidir.

Gene başka bir söylenceye göre, Apollon, çocuğu yarı insan-yarı at olan (Kentauros) *Kheiron*'a emanet eder. *Kheiron*, *Tessalia*'lı bir çok gencin eğitimcisidir. İnsan ve vahşi hayvan olarak çifte doğası gereği hayvanlar, vahşi doğa ve bitkiler hakkında çok önemli bilgilere sahiptir. Bu bilgiler arasında av sanatı ve tıp da vardır. *Kheiron* kelimesi, "eli olan, ellerini kullanmayı bilen" demektir⁹. Çocuğa tıp öğretir ve Asklepios çok geçmeden bu sanatta çok büyük maharet kazanır. *Kheiron* okulunda büyülü sözler söylemeyi, büyülü ilaçları, merhemleri ve faydalı cerrahlığı öğrenir.

Yaygın inanışa göre Asklepios bilgisini insanların hizmetine sunmuş, hatta ölüleri yeniden diriltmenin çaresini bile bulmuştur. *Apollondoros*, onun *Athena*'dan öğrendiği şeyin büyülü bir iksir olduğunu söyler. Asklepios, *Athena*'dan *Gorgon*'un damarlarından akan kanı almıştır. *Gorgon*'un sol tarafındaki damarları kuvvetli bir zehir saçarken, sağ tarafındaki damarlarının kanı şifa verici nitelikteymiş. İşte Asklepios, ölülere can vermek için bu kanı kullanmasını biliyordu. Bu yoldan bir çok insanı diriltmişti. Asklepios'un dirilttiği insanlar arasında *Kapaneus*, *Lykourgos* (muhtemelen Thebai savaşı sırasında; çünkü bu savaşta ölenler arasında bu adı taşıyan iki kahraman vardı), *Minos*'un oğlu *Glaukos* ve adı daha sık geçen *Theseus*'un oğlu *Hippolitos* sayılabilir¹⁰.

Bu diriltmeler karşısında insanların ölümsüz olup olamayacağı veya tanrıların ayrıcalıklarının korunup korunamayacağı bilinmez bir hal alır. Buna yeraltı dünyasının tanrısı Hades de sinirlenir çünkü kendi hükümdarlığının geleceği tehlikeye girmek üzeredir. Bu nedenle Asklepios'u tanrıların babası Zeus'a şikayet eder. Asklepios'un dünyanın düzenini bozacağından korkan Zeus, onu yıldırımlarıyla çarparak öldürür. Ölümünden sonra Asklepios ne ortada kalır ne de Hades'e gider. Onun yerine kendisi de bir tanrı olur. Takım yıldızlara dönüştürülür ve Yılanlı Takım Yıldızı olarak gökyüzündeki yerini alır¹¹.

Efsanenin daha sonraki versiyonlarında Asklepios'un *Epione* adında bir karısı ve *Akeso*, *Iaso*, *Panakeia*, *Aigle*, *Podaleirios*, *Makhaon*, *Telesphoros* ve *Hygieia* adlarında çocukları olduğu anlatılmaktadır. Belki de ilk ortaya çıktığı yer olan *Trikka*'da (Tessalia) varlığı belgelenen Asklepios kültü, uygulamaları özellikle büyüye dayanan, ama daha bilimsel bir tababetin geleceğini hazırlayan gerçek bir tıp okulunun geliştiği Epidauros'ta (Peloponnesos) kök salmıştır. Bu sanat, *Asklepeiadlar* ya da Asklepiosoğulları tarafından icra edilmekteydi. Bunların en ünlüsü, yaklaşık M.Ö. 460 – 377 yılları arasında yaşamış olan ve ailesinin şeceresi Asklepios'a dayanan *Hippokrates*'tir^{10 (s.102)}.

Hippokrates, Asklepios'a ithaf edilen ünlü ve güçlü bir ada olan Kosta (İstanköy) dünyaya gelmiştir. Orada hastalıkları tedavi edilen insanların, hastalıkları için verilen ve iyi gelen tedaviyi, diğer insanlar da benzeri sorunlar karşısında yararlanabilsin diye, tapınağın duvarlarına yazma geleneği vardı. Hikayeye göre, Hippokrates bu yazıları kaydeder ve *Varro*'nun* inandığına göre, tapınak yandıktan sonra yatakta muayene diye tabir edilen geleneği kurar. Bundan sonra tıptan elde edilecek kazançların sınırı yoktur. Çünkü *Selymbria* (Silivri-İstanbul)'nın yerlisi ve Hippokrates'in öğrencisi olan *Prodicus*, ehil olmayan pratisyenlerin ve eczacıların gelir kaynağını keşfedip merhemlerle tedavi etme sanatını geliştirir. Knidos'lu *Chrysippus*** (M.Ö. 280-206 ?) derin tartışmalardan sonra tıbbın bilimsel prensiplerini yeniden kurar. İnsanlar üzerinde disseksiyona izin verilen tek yer olan İskenderiye'deki tıp okulunda

* Marcus Terentius Varro (M.Ö. 116-27), gramer, tarım ve diğer konularda yazan verimli bir yazardı.

** Knidos Tıbbi Talimatları geleneğine bağlı bir doktordur; özellikle lahananın sağlığa faydalarını anlatan notları vardır.

çalışarak anatominin temellerini atan KhalKedon'lu (Kadıköy-İstanbul) Herophilus*** (M.Ö. 335-280?) ve onu takip edip hayvanlar üzerinde disseksiyon çalışmaları yaparak anatomiye geliştiren Khios (Sakız Adası)'lu Erasistratus**** (M.Ö. 304-250 Aristo'nun torunlarından biri) önemli değişiklikler yapar¹².

İlyada'da *Podaleirios* ve *Makhaon* isimli kişilerin Asklepios'un çocukları olduğu ve ikisinin de iyi hekim oldukları söylenir¹³.

Bir çok heykel ve sikkelerde Asklepios çoğu kez yaşlı, deneyimli ve güven verici görünümüyle bir asaya yaslanmış olarak tasvir edilir. Kimilerine göre bunun anlamı, hekimliğin az bir zamanda öğrenilmeyip yaşlanıp da bir bastona dayanmak zorunda kalacağı zamana değin bilgilenmeye ve deneyim edinmeye gerek duyulmasıdır.

Asklepios'un sembolleri *bir sopaya sarılmış yılan* ve bunun yanı sıra *çam kozalakları, defne çelenkleri*, bazen de *horoz, keçi ya da köpektir*. Yılan önlem ve ileri görüşlülük simgesidir. Zehrenden şifa elde edilen iksirler yapılabilir. Yılan aynı zamanda uzun ömürlülüğün de sembolü olarak Asklepios'un asasına dolanmış olarak resmedilir. Tek başına, başı yukarı doğru kalkmış, gövdesi kıvrımlı halde ilerlerken resmedilen yılan tasvirleri daha çok Asklepios'un kendisini simgeler.

Hekimlik tanrısı Asklepios adına kurulan kült ve tedavi merkezleri *Asklepieionlar*, insan inançlarıyla kutsallaştırılmış birer şifa ocağı olmuştur. M.Ö. 6. yüzyılda ortaya çıkıp M.S. 4. yüzyılın başlarına kadar hizmet veren Asklepieionlar arasında *Epidauros, Kos ve Pergamon* gibi tam teşekküllü olanlar sayılı olup çoğunun birer tapınaktan ibaret olduğu sanılmaktadır.

Asklepios'u çok eski bir hekim saymak gerekir. Yaşadığı zamandan yüz yıllar geçince zamanın etkisiyle tanrılaştırılmıştır. Asklepios tapınaklarının hekimleri aynı zamanda rahiptirler. Dinsel ve ruhsal etkiye inanarak telkin tedavilerinde başarılı olmuşlardır.

*** Galenus ve Celcus gibi kaynaklardan toplanan yazmaları Heinrich von Staden tarafından, *The Art of Medicine in Early Alexandria* başlığı altında yayınlanmıştır.

**** Seleukos I Nikator'un emrinde çalışan bir anatomist ve doktor; İskenderiye'de bir tıp okulu kurmuştur.

Epidauros'lular *Aesculapius* tapınağı ile ünlüydüler¹⁴. Burası onun kültünün merkeziydi ve insanlar buraya iyileşmeye gelirdi. Anadolu'daki en ünlü Asklepieion Pergamon'da idi. Bütün Asklepieionlar'da uyulması gereken kurallar oldukça sıkıydı. Tanrının dualarını kazanması için kişi, büyük bir saflığa sahip olmalıydı. Bir Asklepieion'a gelen hasta aşağıdaki kurallara uymak zorundaydı:

- Bir kurban adamak (dana ve koç yanında çoğunlukla horoz)*,
- Banyo yapmak (deniz kenarında kurulu olanlarda denizde yıkanmak),
- Oruç tutmak,
- Asklepieion'un bahçesinde yatmak.

Burada insanların yerde uydukları yatakhaneler, zehirsiz yılanlar tarafından ziyaret edilir ve onlar uyurken tanrı rüyalarına girerdi. Bu yolla mucizevi ilacını belirler ve alınacak tedaviyi gösterirdi.

Roma İmparatorluğu'nun yükselme dönemindeki son büyük imparator ve aynı zamanda stoacı felsefenin önde gelen bir takipçisi olan Marcus Aurelius'un (161-180) *Meditations* adlı eserinden alınan aşağıdaki bölüm, Asklepios kültü hakkında o günlerdeki düşüncüyü birinci elden ifade etmesi bakımından önemlidir;

"Genel olarak şöyle deriz: 'Aesculapius bir adama at egzersizi, soğuk banyo veya hiç ayakkabı giymemesini emretti'; buna benzer bir şekilde diyebiliriz ki: 'Evrensel Doğa ona hastalık, yetersizlik, kayıp veya diğer bir bela emretti'. Bir önceki cümledeki emretti ifadesi aslında 'sağlığına yararlı olarak bunu öne sürdü' anlamındadır; ikinci cümlede ise kişinin başına gelenler, doğanın kanununa uygun olarak önlerine çıkarılmıştır anlamına geliyor...

... Basit insanlar bile ne söylediğimi bilirler, çünkü şu ifadeyi kullanırlar; 'ona gönderildi', ve işte bu demektir ki ona 'gönderildi (başına geldi)', bu da 'bu onun için emredildi' demek oluyor. Buna göre bu emirleri, tıpkı Aesculapius'un emirlerini kabul ettiğimiz gibi kabul edelim. Bunlardan bir çoğu kesin olarak ağır olabilir ama sağlığa kavuşma umuduyla onları kabul ediyoruz."¹⁵

* Horoz adama geleneğinin bugün halen Anadolu'nun bir çok yerinde yaşıyor olması ilginçtir.

Asklepieionlar'da yapılan tedavi ile ilgili ilginç bir hikaye daha vardır. Bir zamanlar Bergama yakınlarında koyunlarını otlatan bir çoban bir yılan tarafından sokulur. Büyük bir ıstırap içinde Asklepieion'a gelir ve yardım ister fakat hekimler orada sadece ruhsal hastalıkları tedavi ettiklerini, kendisine yardımcı olamayacaklarını söylerler. Bununla beraber ıstırabını dindirmek için kendisini daha hızlı öldürecek bir zehir verebileceklerini söylerler. Çoban zehiri içer ama ölmez. Asklepieion hekimlerinin verdiği zehir, yılan zehirinin panzehiri olduğu için çoban yaşamaya devam eder. Bu olaydan sonra tıbbın sembolü bir asaya dolanan yılan olmuştur*.

Epidauros, Pergamon ve Kos'daki Asklepieionlar'ın yanında Atina ve Korinth tapınakları da ünlüydü. Herhangi bir yeni Asklepios tapınağının resmen kurulması için, tanrının kutsal yılanlarından birisinin ana mabetten getirilmesi adetti. Atina'da da böyle olmuş ve yeni Asklepieion inşa edilene kadar, yılanı ozan *Sophokles* ağırlamıştır¹⁶. M.Ö. 295 (veya 293) yılında meydana gelen bir salgın (veba ?)** sırasında Romalılar Atina'daki Asklepios tapınağının aynısını Roma'da inşa etmişler ve tanrıyı oraya çağırmışlardı. Aslında Romalılar Yunan hekimlerine güvenmiyorlardı bu nedenle salgında kendilerine yardım etmesi için Yunanlı hekimleri değil tanrı Asklepios'u çağırmışlardı. Ama bilinen şüphelerinden dolayı bu tapınak şehir dışına, Tiber Nehri üzerindeki bir adaya inşa edilmişti¹⁷. Asklepios Roma'ya bir yılan kılığında gönderilmişti. Ünlü Amasyalı coğrafyacı Strabon da *Geographika* (V.3)'da Epidauros'taki Asklepios heykelinin Roma'ya götürülmesinden bahseder.

Tüm bu zamanlar ve Roma dönemi boyunca iyileşmek isteyen insanlar Asklepios tapınaklarını ziyaret etmişlerdir. M.Ö. 6. yüzyılda ortaya çıkan ve çeşitli alternatif yöntemlerin yanı sıra dini telkin fikri temeline dayanan tedavi yöntemleri M.S. 400'e kadar devam etmiştir.

* Aynı öykü Galen ve Lokman Hekim için de anlatılır.

** Antik kaynaklarda bahsi geçen her salgını veba olarak tanımlamamak gerekir.

2.2. Antik Kilikya’da Asklepios

Kilikya’nın çeşitli yerlerinde sağlık tanrıları Asklepios ve Hygieia’ya bir çok sunuda bulunulmuştur. *Aigea*’da bulunan bir sunak üzerindeki Asklepios’a hitap eden yazıtın ilk satırından sunağın Hygieia’ya adanmış olduğu anlaşılmaktadır. Yazıtın eski Yunanca’da “ve” anlamına gelen και sözcüğü ile başlıyor olması bu sunağın Hygieia’dan başka bir tanrıya daha adanmış olduğunu göstermektedir. Adı ya başka bir sunağın üzerinde ya da bu sunağa boya ile yazılmış olan bu tanrı büyük bir olasılıkla Asklepios idi. Bu bölgede Eski Mantaş köyünün bir kaç kilometre batısındaki Andıl Tepesi’nde 1994 yılında Asklepios ile birlikte bir Hygieia kutsal alanı saptanmıştır. Burada yapılan sunular Andıl dağının güney yamacında en azından M.S. 2. yüzyılın ikinci yarısında bu tanrıların yoğun olarak kullanılan yerel bir kutsal alanı olduğunu ortaya koymaktadır¹⁸.

Hierapolis-Kastabala’da bulunan yuvarlak bir sunak üzerinde de “*Kurtarıcı Tanrılar Asklepios ve Hygieia’ya, Markos Aurelios Paulinos (bu sunağı yaptırdı)*” yazdığı tespit edilmiştir¹⁹.

2.3. ANADOLU VE SİKKE DARBI

Modern dünyanın temel değişim aracı olan madeni paranın bulunuşu M.Ö. 7. yüzyıl sonlarına rastlar. Çok daha uzun yıllar önce yerleşik düzene geçip artı değerler üretmeye başlayan insanlar, uzunca bir süre ihtiyaçlarını ürettiklerini değiştirerek karşılamışlardır. Daha sonra deniz kabukları, değerli taşlar veya madenler, bazı hayvanların kemikleri, bronz metal parçaları, baltalar gibi emtianın değişim aracı olmuştur. Bununla beraber adı geçen nesnelere her zaman kolayca taşınabilir şeyler değildi ve insanoğlu değişilen malın tam bedelini bulmak için yeni araçlar bulmak zorundaydı. İşte bu zorunluluktur ki,

kültür tarihimizin en değerli buluşlarından birisi olan sikkenin doğmasına neden olmuştur.

İlk sikkeler, Batı Anadolu'da **Lydialılar** tarafından M.Ö. 650-630 yıllarında kullanılmaya başlamıştır. Bu sikkelerin metali doğal bir altın-gümüş alaşımı olan **elektron** idi. Elektron, Lydialıların başkenti Sardes'ten (*Salihli*) geçen ve Tmolos (*Bozdağlar*) Dağlarından çıkıp Hermos (*Gediz*) Nehrine karışan **Paktolos** Çayının (*Sart Deresi*) taşıdığı kumlar arasında bulunmaktaydı²⁰.

Sadece elektrondan basılan ilk sikkelerin yanında M.Ö. 560-546 yılları arasında Lydia kralı olan **Kroisos**, dünyada ilk kez, altın ve gümüş olmak üzere iki ayrı metalden sikke bastırarak sikkenin yaygınlaşmasına önemli katkılar sağlamıştır. Lydialıların icadı olan sikke başta **İonia** (*Ephesos, Miletos, Samos, Phokaia, Teos, Smyrna*), **Mysia** (*Kyzikos*) ve **Caria** (*Halikarnassos*) olmak üzere hızla tüm Ege'ye ve daha sonra da Akdeniz çevresindeki diğer şehir devletlerine yayılmıştır. Diğer birçok şehirde de önce **elektron**, sonra **altın** ve **gümüş**, daha sonra da ihtiyaca göre **bronz** sikkeler basılmıştır.

Sikkeler üzerinde kullanılan ilk resim ve zımbalar sikke metalinin ağırlığı ve kalitesini garanti etmek amacına yöneliktir²¹. Böylece her alışverişte sikke metalinin tartılmasına gerek kalmayacaktı zira sikkenin üzerindeki resim, sikkeyi basan kralın herkes tarafından bilinen işaretini taşıyor, bu da o sikkenin metal ağırlığını ve kalitesini garanti ediyordu.

Az bulunan elektron yanında altın ve gümüş gibi diğer metallerin de kullanılabilmesini ve özel simgelerle sikkelerin bireyselleştirilebileceğini gösteren Anadolu insanları, ödeme aracı olarak sikke kullanılması kavramının tüm dünyada kabul gören bir sisteme oturtulmasında çok önemli bir görevi yerine getirmişlerdir.

2.4. ANTİK SİKKELERDE ASKLEPIOS

Figür 1

M.Ö. 7. yüzyılda bir Anadolu halkı olan Lydialılar tarafından bulunan ve bir ödeme aracı olmaktan öte görevler yüklenilen antik sikkeler, sayısız kaynakların yanında tıp tarihi araştırmalarına ışık tutacak mesajlar taşımaktadır. İletişim olanaklarının son derece sınırlı olduğu bu erken çağlarda sikkeler elden ele dolaştığı için, kısa bir süre içerisinde önemi daha da artmış ve antik çağ insanı ondan, bir propaganda ve duyuru aracı olarak yararlanmıştır.

Sikkenin bulunuşu arkaik çağa (M.Ö. 650-630) rastladığı için, sikkelerde daha önceki dönemlere ait sağlık inançlarıyla ilgili bilgi bulunmaz ancak antik sikkelerde özellikle sağlık tanrısı Asklepios ve onun çevresinde gelişen mitolojiye dahil diğer tanrı, tanrıça ve sembollerle ilgili sayısız örnek bulmak mümkündür.

Sağlık problemleri nedeniyle tüm antik çağ toplumları Asklepios'a ilgi göstermiştir ve bu nedenle popüler bir sikke konusu olması kaçınılmaz olmuştur. Bünyesinde bir Asklepios tapınağı veya Asklepieion barındıran şehirlerin yanında, muhtemelen sağlık problemlerinin arttığı dönemlerde antik çağın sayısız şehri Asklepios konulu sikkeler darp etmişlerdir.

En eski Sağlık Tanrısı tasvirlerinden bir tanesi M.Ö. 450-400 yıllarına tarihlenen ve **Larissa**, Thessalia'da basılan bir sikke üzerinde görülür (Figür 1). Burada Asklepios, elinde tuttuğu bir pateradan kutsal hayvanı yılanı beslerken resmedilmiştir²¹.

Figür 2

Yine Thessalia'daki **Trikka**'da M.Ö. 400-344 yıllarına tarihlenen bir başka sikkede de, başka hiçbir yerde görülmeyen bir şekilde, katlanabilir bir sandalyede oturan Asklepios elinde tuttuğu bir kuşu, önünde kıvrılarak yukarı doğru uzanan ve ağzını açan kutsal hayvanı yılanı doğru uzatırken tasvir edilmiştir (Figür 2)²². Sağlık Tanrısı'na kurban adama geleneği bilgisine dayanarak, Asklepios - horoz ilişkilendirmesi çerçevesinde, bu tasvirde Asklepios'un kutsal hayvanı yılanı horoz adaması sahnesinin canlandırıldığını düşünmek mümkündür. Horoz adağı konusunda Platon'un Sokrates'in ölümüyle ilgili anlattığı bölüm ilginçtir;

Baldıranotu zehri kalbe ulaştığında, her şey biter. O'nun (Sokrates) kasıkları üşümeye başlıyordu, yüzünü açtığına, ki üzerine örtmüştü, şöyle dedi (ki bu onun son sözleriydi):

- ***“Krito, Asklepios'a bir horoz borcum var (ağrısız bir ölüm için); borcumu ödemeyi unutmazsın değil mi?***

- ***Borcun ödenecektir”***, dedi Krito (Platon Phaedo).

Asklepios – Triikka ilişkisi çok eski çağlara dayanır, örneğin Homeros, Troya savaşında Trikkalılara Asklepios'un hekim oğulları Podaleirios ve Makhaon'un önderlik ettiğini yazar¹³. Amasyalı ünlü antik çağ coğrafyacısı Strabon (MÖ. ~64 – MS ~21), Yunanistan'daki en eski Asklepios tapınağının Triikka'da olduğunu ve ülkenin her tarafından hastaların bu kutsal yere geldiğini yazar.

Daha sonra M.Ö. 350-330 yıllarına tarihlenen bir Epidauros-Argolis sikkesinin ön yüzünde Asklepios'un başı, arka yüzünde ise tahtta oturan ve bir elinde asa tutan ve diğer elini kıvrınarak yukarı doğru uzanan yılanın başına uzatan Asklepios tasvir edilmiştir. Tahtın altında oturan bir köpek kompozisyonu tamamlar.

Figür 3

Aynı seriden bir başka sikkenin ön yüzünde bu sefer Asklepios'un babası Apollon'un başı ve arka yüzünde de bir önceki sikke ile aynı tasvir bulunmaktadır (Figür 3)²². Bu tasvirin heykeltıraş Thrasymedes tarafından Epidouros'taki Asklepios tapınağı için ünlü altın ve fildişinden (chryselephantine) yapılan heykelden esinlenilerek yapılmış olması pek muhtemeldir²³.

Asklepios'un kendisi, karısı *Epione* ve sembolü yılan daha sonraki dönemlerde de Epidauros sikkelerin temel konuları olmaya devam etmiştir*.

Ele geçen örnekler bakılacak olursa, Klasik ve Hellenistik dönemlerdeki tüm ününe ve pek çok örnek bulunmasına rağmen, bir sikke konusu olarak Asklepios / Hygieia'ya ilginin daha çok Roma döneminde arttığı görülmektedir.

Söylencelerde bir çok çocuğunun adı geçtiği halde, antik sikkelerde kızı Hygieia ve oğlu Telesphoros dışında diğer çocuklarının tasvirlerine rastlanmaz. Sağlığına kavuşması için Asklepios'un rüyasında kendisine söylediklerini abartılı bir şekilde anlattığı **Kutsal Hikayeler** adlı kitabın yazarı **Aelius Aristides'e**²⁴ (M.S. 1. yüzyıl) göre, Asklepios'un çocuklarının en onurlusu Hygieia idi. Önceleri baba-kız birlikte şifa tanrısı iken, sonraları (M.Ö. 480) Hygieia daha genel anlamda kurtarıcı ve tüm tehlikelere karşı sığınılır bir tanrıça olmuştur²⁵. Buna göre Asklepios'un öğretisini gerçekten takip eden ve o dönemdeki inanç dünyasında kutsal kişilikler haline gelebilen sadece iki çocuğu olduğunu düşünmek mümkündür. Hygieia çoğunlukla babası ile karşılıklı ayakta dururken, bir elinde tuttuğu bir phiale'den diğer koluna dolanmış olan bir yılanı beslerken resmedilir. Kimi sikkelerde tek başına yer alan Hygieia'nın bazı yerlerde en az babası kadar saygı gördüğü anlaşılmaktadır ve bu da Asklepios kadar onun da şifa dağıtma gücü olduğuna inanıldığını göstermektedir.

* Asklepios konulu sikkelere örnekler için bkz: Sear, *Greek Imperial Coins*, (London 1995), No. 391 Karia-Kos, no. 550 Epirus-Buthrotum, no. 1128 Epirus-Nicopolis, no. 979 Paphlagonia-Neoclaudiopolis, no. 1360 Trache-Pautalia, no. 1378 Pontus-Cerasus, no. 1403 Troas-Antandrus, no. 1570 Bithynia-Cius, no. 2482 Trache-Hadrianopolis, no. 2182 Troas-Assus.

Telesphoros'un durumu biraz daha farklıdır; bazı kaynaklara göre Asklepios'un oğludur bazıları da ondan Asklepios'un yardımcılarında birisi olarak bahseder. Telesphoros, tedavi sanatının iyileşme ile sonuçlandığını, hastalığın sona erdiğini ve mükemmel sağlığa kavuşulduğunu sembolize eder²⁶. Genellikle Asklepios'un yanında veya Asklepios ile Hygieia'nın arasında duran, sivri külahlı bir manto giyen, kısa boylu bir çocuk veya cüce olarak tasvir edilir. O hekimlik gizinin ustası, rüyaları yorumlayan ve iyileşme dönemini kollayan bir tanrı idi. Antik çağ yazarlarından *Aristides*, *Pausanias* ve daha bazıları, Telesphoros'u Bergama'nın özel tanrısı sayarlar. Bu bakımdan onun zamanının en büyük hekimi olduğunu ve ölümünden sonra öğrencileri tarafından bir mezhep kurucusu sayılarak tanrı derecesine yükseltildiğini kabul ederler. Telesphoros'a da Asklepios gibi adaklar sunulurdu^{25(s.119)}.

Asklepios ve Hygieia isimleri Roma dönemi eyaletlerde eskiden olduğu gibi kaldığı halde Roma'da çeşitli tanrı veya kutsal kişiliklerle özdeşleştirilmiş veya beraberce tasvir edilmiştir. Örneğin Hygieia'nın Roma'daki karşılığı *Salus*'tur. Aynı zamanda *Güvenlik* ve *Refah*'ı temsil eden *Salus* sağlık tanrıçasından öte bir görev üstlenir; sikkelerde görülen *SALVS AVG* lejantı sadece imparatorun sağlığı değil, onun refahı veya güvenliği anlamına gelmektedir.

Figür 4

Figür 5

Anadolu'da birçok şehir yanında Asklepieionları ile ünlü olan Kos ve Pergamon şehirleri erken dönemlerden itibaren Asklepios ve Hygieia konularını sikkelerinde kullanmışlardır. Tanrılaştırılmış kişiliklerin yanında, akılcı tıbbın kurucusu olarak bilinen Hippokrates de bazı sikkelere konu olmuştur. Özellikle doğum yeri olan Kos şehrinin Roma dönemi otonom darplarında, ünlü hekimin başı ve isminin ilk iki harfi "III" bir sikkenin ön yüzünü süsler²⁷. Bu sikkenin arka

yüzünde bulunan Şifa Tanrısı'nın sembolü yılanlı asa Hippokrates'in Asklepios ile iyi ilişkisine işaret etmektedir (Figür 4). Bir diğer sikkede ise Kos şehrinin gurur duyduğu hemşerisi, seyahat eden bir hekimin kullanacağı türden *cella curilis* denen katlanabilir bir sandalyede otururken resmedilmiştir ve Figür **ΠΠΙΟΚΡΑΤΗC** lejantı ile tanımlanmaktadır (Figür 5)²³.

3. ANTİK KİLİKİA SIKKELERİNDE ASKLEPIOS KÜLTÜ

Tarihin en eski çağlarından beri *Kilikya*, gerek ekonomik, gerekse stratejik açıdan Anadolu'nun en önemli bölgelerinden birisi olmuştur. Böyle büyük maddi zenginliklere sahip bir bölgede zengin bir kültürün oluşması da doğaldır. Antik Kilikya şehir sikkeleri bu zengin kültürün aynası olarak çok çeşitli konularda bizi aydınlatır.

Yaklaşık altı yüz elli yıl süren bu sikke basma geleneği sayesinde, çok fazla arkeolojik veri olmamasına rağmen, Kilikya bölgesinde olup biten bir çok şeyi sikkelerden öğrenebiliyoruz. Antik çağda gelenek olduğu üzere, Kilikya şehirleri de darp ettikleri sikkeleri bir iletişim ve tanıtım aracı olarak kullanmayı iyi biliyorlardı. Toplum iradesinin yönetiminde inkar edilemez bir öneme sahip olan inanç dünyası, sikkelerin konuları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bilindiği gibi Roma dönemi şehir darplarında, sikkenin ön yüzü otorite sayılan imparatora ayrılırken, arka yüzler çoğu kez şehirler için önemli olan tanrı ve tanrıçalara bırakılmıştır. Kimi şehirler ise sadece kendilerine özgü bir tanrı, tanrıça veya sembol ile öne çıkmışlardır.

Sağlık tanrısı *Asklepios* farklı zamanlarda bir çok Kilikya şehir sikkesine konu olmuştur. Bununla beraber özellikle iki şehir vardır ki, sikkelerinde *Asklepios* kültüne çok sık olarak yer vermiştir. Bugün henüz kazı çalışması yapılmadığı için fazla bir arkeolojik buluntu olmamasına rağmen, *Aigeai* (Yumurtalık) ve *Irenopolis* (Haruniye-Düziçi) şehirlerinde birer *Asklepieion* ya da bir *Asklepios-Hygieia* kült yeri olduğuna inanmak için yeteri kadar numismatik delil bulunmaktadır.

Antik Kilikya'da *Asklepios* konulu ilk sikkeler Roma döneminde görülmeye başlar. Batıda Kolybrassos, Lyrbe (Side yakınlarında), Laertes (Alanya, Gözüküçüklü Köyü, Karamuvar Mevkii), Elaiussa-Sebaste (Ayaş-Kumkuyu) ve doğuda Epiphaneia (Gözene-Dörtyol), Flaviopolis (Kadirli), Anazarbos (Anavarza-Dilekkaya), Mopsuestia (Misis), Tarsos ve Soloi-Pompeiopolis (Mezitli-Viranşehir) gibi Kilikya şehirleri yukarıda belirtilen sebeplerle, çeşitli tipte *Asklepios / Hygieia* konulu sikkeler darp ettirmişlerdi.

İçinde bir Asklepieion veya Asklepios tapınağı bulunan şehirler için durum biraz farklıdır. Asklepieion / Asklepios tapınağı, şehir için hem bir gurur hem de reklamı yapılması gereken bir gelir kaynağı idi. Bu durumda olan şehirler en az bir kaç sikkede Asklepios'u tek başına ayakta veya bir tahtta otururken, ya da kızı Hygieia ile karşılıklı ayakta dururken bir tapınak* içinde tasvir etmişlerdir²⁸.

Burada öncelikle bir tapınma ve tedavi yerine sahip olan Aigeai ve Irenopolis şehirlerinin Asklepios kültü ile ilgili sikkeleri incelenecektir.

3.1. Asklepios Kültü ve Aigeai

Adana'nın Yumurtalık ilçe merkezine lokalize edilen Aigeai, muhtemelen *Büyük İskender*'in ölümünden sonra Issos (İskenderun) Körfezinin kuzey girişini kontrol etmek amacıyla bu körfezin güneyindeki *Alexandreia*'nın (İskenderun) karşısına kurulmuştu²⁹. Aigeai şehir takvimi, *Caesar*'ın Kilikya'da bulunduğu M.Ö. 47 (Sonbahar) yılında, şehre **civitas libera** = *serbest şehir* statüsü vermesiyle başlar³⁰. Aigeai, *Seleukoslar*'ın anavatanı Makedonya'dan aldıkları bir isimdir ve eski Yunanca'daki αἰξ = *keçi* kelimesinden türetilmiştir. Makedonia'daki Aigai, Makedonlular'ın ilk başkentiydi ve şehrin ilk sikkelerinin temel konusu keçidir (bkz., Sear, 1979, a.g.e. Vol. 1, 1292, 1293). Sikkelerinde şehrin gururla ilan ettiği üç övgü kaynağı vardı. Bunlar limanı, Makedonya kökenli olmaları (sikkelerindeki MAK, MAKE ve MAKEΔONIKHC gibi lejantlar bunu ifade eder) ve en önemlisi Asklepios tapınağı idi³¹.

M.S. II. yüzyılda bölge şehirleri arasında büyük bir çekişme ve yarış vardı. Kilikya'nın en büyük ve önemli şehri olan Tarsos, AMK (= İlk, En büyük, En Güzel) ve *Metropolis* unvanlarını almıştı. Daha sonra Anazarbos da bu unvanları alıp, üstüne ENΔΟΞΟΣ (= ünlü, şanlı şerefli, muhteşem) unvanını da ekleyerek prestij kazanmıştı.

* Kilikya dışındaki tapınak içinde Asklepios tasviri olan örnekler için bkz.; Sear, GIC, no., 1372 Peloponnesus-Epidauros ve no. 2534 Pergamum ve SNG Deutschland, , no. 7513 Mysia-Pergamum.

Eyaletin üçüncü büyük şehri olarak Aigeai da bu yarışmaya belli şartlarda katılıyordu:

1- Özellikle Roma döneminde Kilikya Pedias bölgesinin en önemli liman şehri olarak hem deniz ticareti yapan gemiler hem de askeri filolar için önemli bir uğrak yeri idi. M.S. 3. yüzyılda imparatorlar Philippus, T. Decius, Aemilianus, Valerianus ve Gallienus'a ait sikkelerde *ναυαρχικ** unvanı görülür. Aigeai, Suriye eyaletinin askeri deniz filosunun bir üssü, ticaret filolarının mutlak bir uğrak limanıydı³¹. Şehrin denizcilikle ilgisini gösteren bir çok gemi ve liman konulu sikkeler bulunur³².

2- Epidauros, Kos ve Pergamon'dakiler kadar önemli olan bir Asklepios tapınağı vardı³³.

Böyle önemli bir tapınma ve tedavi merkezine sahip olmak şehre büyük ekonomik gelir sağlayabiliyordu. Suriye yolu üzerinde bir liman şehri olduğu için gerek ticaret gerek askeri gerekse de dini inanç ve tedavi amacıyla, bir çok yerden insanlar buraya geliyordu. Tapınağı ziyaret eden insanlar için sunu malzemeleri, tanrı/tanrıça heykelcikleri, sunu çelenkleri ve adak hayvanları satışı önemli bir gelir kaynağını teşkil ediyordu. Ayrıca tapınakta yapılan tedaviden de para kazanılıyordu³³. O günlerde elden ele dolaşan ve bir çeşit broşür niteliği taşıyan sikkelerde şehrin bu kadar değerli özelliklerinin yer alması son derece doğaldı. Yaygın medyanın bulunmadığı bir ortamda ve şehirler arasında büyük bir ekonomik ve sosyal prestij yarışı varken, şehirler kendilerine özgü niteliklerini yoğun bir şekilde elden ele dolaşan sikkelerinde anlatmaya çalışıyorlardı**.

Kurtarıcı tanrılar Asklepios ve Hygieia, Aigeai şehrinin baş tanrıları idi. Büyük bir ihtimalle Aigeai'dan götürülmüş olan ve şimdi *Messina*'da bulunan Antoninus Pius dönemi'ne ait bir kitabede:

* Deniz kenarında kurulu şehirlerin, denizcilikle ilgili önemini belirtmek için aldıkları unvan.

** Asklepios konulu sikkelerin az bulunmasının sebeplerinden bir tanesi de sevilen bir tanrının tasvirlerinin yer aldığı sikkelerin farklı yerlerden gelenler tarafından beraberlerinde götürülmesi olabilir. B. Tahberer koleksiyonunda bulunan (Env. No. 2294) ve muhtemelen Yumurtalık civarında bulunmuş olan Kos şehrine ait Asklepios/yılanlı asa konulu (SNG von Aulock no. 8176 ve SNG France Mysia no. 1855-1860) sikkeler, farklı yerlerdeki Asklepios tapınaklarını ziyaret eden kişilerce Aigeai'ya getirilmiş olmalıdır.

Ἀσκληπιῶ Ἀσκληπιός
καὶ Ὑγίεια ve Hygieia
σωτηρῶν kurtarıcılar (tanrılar)
πολιουχοῦ şehrin hamileri

yazdığı tespit edilmiştir³¹.

Aigeai'lı (?) hatip *Philostratos** (170-245) *Sofistlerin Hayatı*³⁴, II, 4'te *Publius Anteius Antiochus* isimli birisinden bahseder. Bu adam anavatanının Asklepios'una çok derinden bağlı imiş. Daha sonra şöyle anlatır: *Gecelerinin büyük bir bölümünü Asklepios tapınağında uyuyarak, rüyalar ve yorumları hakkında insanlarla konuşarak geçirirdi. Evet, o uyanık durumdayken tanrı onunla konuşmuş; Antiochus'un hastalıklarını çıkarmak için güzel bir cesaretle sanatını kullanmış*³¹.

Aynı Philostratos, Tarsus'ta eğitim görmüş *Pythagorasçı Filozof* (Tyana – Bor / Kemerhisar'lı³⁵) *Apollonios'un Hayatı*** adlı eserinde, filozofun Aigeai, Asklepios tapınağında kaldığını ve burada yapılan uygulamaları detaylı bir şekilde anlatır³¹.

Buna göre, Aigeai Asklepios tapınağı sadece Sağlık Tanrısına sunular yapılan bir yer değil ama Asklepeiadlar'ın görev aldığı gerçek bir Asklepieion idi.

Erken dönem sikkelerinin en önemli ön yüz konusu savaş ve akıl tanrıçası Athena, güç ve kahramanlık tanrısı Herakles, tanrıların babası Zeus gibi Hellenistik tanrılarla birlikte şans tanrıçası olarak da bilinen şehir tanrıçası Tykhe'nin kule taçlı büstü iken, arka yüz konuları bir at başı ve oturan veya ayakta duran keçi tasvirleridir. Şehrin isminin de keçi anlamına geliyor olması ve keçinin artık şehrin sembolü olması, daha sonraki sikkelerinde keçi tasvirlerinin sıkça yer almasının sebeplerinden birisidir. Bu nedenle Aigeai'daki Asklepios

* Philostratos: *The lives of the Sophists / Philostratos*, Eunapius ; with an English transl. by Wilmer Cave Wright. Roma imparatorluğu döneminde üç veya dört Philostratos'a rastlamak mümkündür; kimi kaynaklarda bunlardan Atinalı veya Lemnoslu (Limni Adası) diye bahsedilir, Bununla beraber, hayatı ve kariyeri konusunda fazla bir bilgi bulunmayan ve *Gymnasticus, Epistolae, Sofistlerin Hayatı ve Tyanalı Apollonios'un Hayatı* gibi eserleri yazan Philostratos, Atina'da eğitim görmüş ve öğretmenlik yapmış ve daha sonra da Roma'ya yerleşmiş ve o nedenle "Atinalı" olarak anılmış olabilir.

** Sağlık Tanrısı Asklepios'un dindar bir tapınak hizmetkarı olarak genç Apollonios'un başından geçenler, Philostratos'un da yararlandığı Aigeai'lı Maximus isimli bir yazar tarafından bir araya getirilmiştir.

konulu sikkelerde görülen keçi tasvirlerinin Asklepios'un kutsal hayvanı olan keçi ile karıştırılmaması gerekir.

Gerek modern Yumurtalık ilçesinin antik yerleşmenin üzerine kurula gelmiş olması ve gerekse başka nedenlerle Aigeai antik şehrinde herhangi bir resmi kazı yapılmadığı için Asklepios tapınımı ile ilgili bilgiler şimdilik az sayıdaki antik çağ yazarının kitaplarındaki sınırlı bilgilere, ele geçen az miktardaki yazıtlara ve sikkelere dayanmaktadır. Antik çağ coğrafyacıları ve gezginlerinden Strabon (M.Ö. 64/3 - M.S. 23) Geographika'da (V, 18), Pomponius Mela (M.S. 1. yüzyıl) Chorographia'da (I, 68, 69, 70) ve Claudius Ptolemy (M.S. 90-168) Geography'de³⁶, Kilikya bölgesini anlatırken Aigeai'yi küçük bir şehir olarak tarif ederler ve bir Asklepieion'un varlığından bahsetmezler. Antik çağ yazarları ve şehir çevresinde bulunan yazıtların kıtlığının aksine Roma dönemi Aigeai sikkeleri son derece zengin bilgiler taşımaktadır.

3.1.1. Aigeai'da Asklepios Konulu Sikkeler*

Resim 1

Resim 2

Tarihi belirli olan Asklepios konulu ilk sikkelere *Marcus Aurelius*'un (161-180) *Caesar* olduğu (139-161) dönemde rastlanır. Ön yüzünde imparatorluk veliahdının çıplak başlı büstü bulunan sikkelerin arka yüzünde, S. Alexander döneminde daha küçük boyuttaki sikkelerde tekrar kullanılacak olan, bir yumurtaya dolanan yılan tasvirinin görüldüğü** (Resim 2).

* Bu bölümde sikke resimleri normal boyutlarından daha büyük olarak verilmiştir. Doğru boyutlar için EK-1 ÜÇÜNCÜ BÖLÜMDEKİ SIKKELERE AİT KATALOG'a bakınız.

** Bu ve daha sonraki sikkelerde görülen yumurtaya dolanan yılan tasvirleri, Pergamon sikkelerinde görülen ve Apollo kültünün sembollerinden omphalosa dolanan yılan tasvirli sikkelerden esinlenmişe benzemektedir. Omphalos'a dolanan yılan tasvirli Pergamon sikkeleri için bkz., SNG von Aulock no. 1371/2, SNG France 5 Mysia, no. 1803-1827.

Bununla beraber, oldukça silik olmasına rağmen Aigeai şehrine ait olduğu belli olan British Museum kayıtlarındaki bir sikke (Resim 1), daha önceki dönemleri işaret eder. Bu sikkenin ön yüzünde sakallı Asklepios başı ve hemen önünde yılanlı asası, arka yüzünde ise, daha sonraki örneklerinden çok farklı bir şekilde ayakta duran Hygieia tasviri bulunur. Arka yüz lejantındaki tarih tam okunamadığı için kesin olarak tarihlenmek mümkün olmamakla beraber gerek figürlerin stili, gerekse lejantın yukarıdan aşağı dik olarak yazılmış olması ve ayrıca *Caligula* (37–41)* dönemine ait bir başka Aigeai sikkesi ile gösterdiği büyük benzerlik nedeniyle** bu sikkenin erken Roma dönemine tarihlenmesi mümkündür. Antoninus Pius dönemine ait olduğu sanılan bir yazıt da göz önüne alınacak olursa Aigeai’da Asklepios kültürünün, M. Aurelius’tan daha önce başladığı söylenebilir³⁷.

Resim 3

M. Aurelius’tan sonra görülen ikinci en erken örnek ise *Commodus*’a (177-192) aittir. Ön yüzde Commodus’un çıplak başlı büstü bulunur ve bu sikkenin henüz Commodus imparator olmadan, *Caesar* iken (166-177) basıldığını işaret eder. Arka yüzde ise ilk defa dört sütunlu bir tapınak içerisinde, yılanlı asasına yaslanan Asklepios resmedilmiştir. Tapınak içinde tasvir edilen Asklepios konulu sikkeler, sağlık tanrısı inancının Aigeai’da iyice yerleştiğini ispat eder (Resim 3)***.

* Bkz., SNG Levante 1690 ve SNG von Aulock 8665; aynı sikke; ayrıca kalıp işçiliği benzerliği için bkz., SNG Levante 1691-2 ve 1696.

** Aynı sikke kalıbı oymacısı tarafından yapılmış olabilir.

*** Her geçen gün bulunan yeni sikkeler, diğer konularda olduğu gibi Aigeai-Asklepios konusunda da yeni bilgilere ulaşmamıza yardım etmektedir. Resim 2 ve 3’te görülen örnekler, ilk defa Ekim 2001 tarihinde Almanya’da yapılan bir müzayede kataloğunda (Gorny&Mosch – Giessener Münzhandlung Auktion 113 no. 4223 ve 5504 – resimleri burada kullanmamıza izin verdikleri için kendilerine müteşekkirimiz) yer almışlardır. Katalogda sikkelerle ilgili detaylı bilgi verilmemiş olması ve sikkeleri yakından inceleme imkanı olmaması nedeniyle, daha önce hiç bir yayında görülmemiş olan ve antik Kilikya Numismatiği için son derece önemli olan bu iki sikkeden, özellikle Resim 3’teki örneğin tarihlenmesi ve lejantı konusunda kesin bilgi verilememektedir.)

Resim 4

Resim 5

Ön yüzünde *Septimius Severus*'un (193-211) büstü bulunan büyük bronz bir sikkenin arka yüzünde, ilk örnekteki gibi Asklepios'un diademli bir büstü ve hemen önünde de kutsal hayvanı yılan yer alır (Resim 4). Aynı dönemde S. Severus'un karısı *Julia Domna* için bastırılmış olan bir sikkenin ön yüzünde de imparatoriçenin büstü, arka yüzünde ise bu sefer sağlık tanrısının kızı Hygieia'nın büstü bulunur. Asklepios kültürünün kutsal hayvanı yılan, bu son derece güzel tasvir edilmiş Hygieia'nın omzundan boynunun ön tarafına dolanmaktadır (Resim 5). Bu sikkelerde ve diğerlerinde de görüleceği gibi Aigeai şehri yöneticileri imparator ve imparatoriçeleri şehirlerinin baş tanrı ve tanrıçalarıyla özdeşleştirerek onurlandırmayı iyi bilmişlerdir.

Resim 6

Resim 7

Caracalla (198-217) döneminde, Asklepios konulu ilk sikkede Sağlık Tanrısı ve Telesphoros bildik figürleriyle yer alır (Resim 6) ancak bu imparatora ait billon bir sikkenin hem ön, hem de arka yüzünün Asklepios'u onurlandırması ilginçtir. Ön yüzde Asklepios'un yılanlı asası ile çok güzel bir büstü, arka yüzde ise ayakta duran Asklepios yılanlı asasına yaslanırken solunda Telesphoros, sağında şehrin sembolü oturan keçi ile birlikte resmedilmiştir (Resim 7). Sikkenin ön yüz lejantında Caracalla'nın ismi ile şehir unvanı birleştirilerek imparator onurlandırılmış. Arka yüz lejantı da şehrin köklerine duyduğu saygıyı ifade eder; "MAKEΔONIKHX EYΓENOYC = *Soylu Makedonyalıların*".

Resim 8

Resim 9

Yine Caracalla dönemine ait bir başka sikkenin arka yüzünde Asklepios ve Hygieia ayakta (Resim 8), karşı karşıya dururken, bir başkasında da ilk kez sekiz sütunlu bir tapınak içerisinde, Asklepios yılanlı asasına yaslanırken (Resim 9) resmedilmiştir. Bu sikkelerin basılmasında Caracalla'nın, muhtemelen Eylül / Ekim 215'te, şehre yaptığı ziyaretin etkisi olmalıdır³⁸. Kilikya ziyareti sırasında Caracalla, eyaletin metropolü olan Tarsos'a önemli armağanlar ve ayrıcalıklar sunmuştu. Aigeai'da Caracalla adına hem billon hem de bronz sikkeler basılmış olması, hem de bu sikkelerden bir tanesinin her iki yüzünde, sikkenin basılmasına izin veren otorite yerine sadece Asklepios kültüne yer verilmiş olması, şehirler arasındaki çekişmenin sonucunda, imparator tarafından Aigeai'ye verilmiş bir rüşvet olarak değerlendirilebilir.

Aigeai şehri imparatorların sevgisini kazanmayı ve avantajlar elde etmeyi erken zamanda öğrenmiş gibi görünmektedir; hemen her yeni imparator iktidara geldiğinde adına basılan sikkelerde şehrin unvanına **ΑΔΡΙΑΝΩΝ**, **ΚΟΜΟΔΙΑΝΩΝ**, **ΣΕΥΗΡΙΑΝΩΝ**, **ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΠΟΛ...** gibi imparator isimleri de eklemiş, ayrıca yazıtlarda ve sikkelerde imparatorlara tanrı sıfatı (**θεοσ**) ile hitap etmişlerdir.

Resim 10

Caracalla'nın öldürülmesinin ardından imparator olan *Macrinus* (217-218) da çok kısa süren hükümranlığına rağmen Aigeai'da adına basılan, sekiz

sütunlu tapınak içinde ayakta duran Asklepios konulu sikkelerde *MAKPINOVTIO* unvanıyla onurlandırılmıştır (Resim 10).

Resim 11

Resim 12

Ayrıca B. Tahberer koleksiyonunda bulunan ve daha önce yayınlanmamış olan bir sikkede imparator ile oğlunun büstleri karşılıklı olarak ön yüzde yer alırken arka yüzde Asklepios'un en önemli sembollerinden yılanlı asa bulunmaktadır (Resim 11). Bu sikkenin arka yüz tasviri, ön yüzüne sonradan vurulan iki karşı damga nedeniyle kısmen silinmiş olmakla birlikte, yılanlı asa açıkça görülebilmektedir.

Eyaletlerde sikke basımının, özellikle bölgedeki askeri faaliyetlerin sıklığı döneminde arttığı görülür. Zamanının çoğunu doğu eyaletlerinde geçiren Macrinus döneminde, Aigeai'da kendisi ve oğlu *Diadumenianus* adına bir çok sikke basılmış olmasının bir sebebi de Aigeai limanına gelen çok sayıdaki Roma askerleridir*.

Tarsos ve Anazarbos gibi Kilikya şehirlerinin çoğu, aykırı davranışları nedeniyle dönemi boyunca tüm Roma dünyasında yadırganmış olan *Elagabalus* (218-222) adına bir çok sikke basmış olmasına rağmen Aigeai darphanesi bu imparator döneminde pek aktif görünmez. Kayıtlara geçen bir sikkenin ön yüzünde imparatorun kendi büstü, arka yüzünde de ayakta duran bir kadın figürü vardır (Resim 12). Detayları pek iyi görünmemekle beraber şehirdeki Asklepios kültü nedeniyle, buradaki kadın figürü *Hygieia* olarak tanımlanabilir.

* Aigeai'da basılan Macrinus ve Diadumenianus sikkeleri için bkz., SNG Levante 1744-1754, *SNG France 2 Cilicie*, Paris 1993 (bundan sonra SNG Paris olarak anılacaktır), no. 1342-2356. Bu sikkelerde Asklepios konusu ile birlikte özellikle şehrin limanı ve deniz feneri, yelkenli ve kürekli kadirga, Sarapis-Isis büstleri, Büyük İskender'in kendi büstü, Genç Herakles olarak Büyük İskender, atlı bir savaşçı (Büyük İskender?) ve Roma döneminde uydurulmuş olan ve sözde Büyük İskender'in Aigeai'yı kuşattığında ordusunu kalabalık göstermek amacıyla gece büyük bir keçi sürüsündeki keçilerin boynuzlarına meşale bağlaması hikayesine atıfta bulunan boynuzlarına birer meşale bağlanmış olan keçi, resmedilmiştir.

Sapıklık derecesine varan davranış ve uygulamaları nedeniyle halkın ve ordunun tepkisini alan Elagabalus'un askerler tarafından öldürülmesinden sonra büyük umut ve övgülerle, daha on dört yaşındayken tahta çıkarılan *Severus Alexander* (222-235), Aigeai'da birçok sikke ve başka şehirlerde pek görülmeyen unvanlarla onurlandırılmıştır. İmparatorluğa getirilişi ve tahtta kaldığı süre boyunca annesinin gölgesinde kalan S. Alexander, Parthia seferi nedeniyle 231 yılında Kilikya'ya gelmiş ve bölgenin önemli şehirlerini ziyaret etmişti. S. Alexander'in, 222 yılında imparator olmasından neredeyse 229 yılına kadar, Kilikya'da sikkelerine tarih atan şehirlerde, ya hiç ya da çok az sikke basılmıştır³⁸.

Resim 13

Aigeai darbı S. Alexander sikkelerinin konuları daha öncekilerden farklı ve zengindir. 229 tarihli ilk sikkenin ön yüzünde imparatorun defne taçlı büstü, arka yüzünde ise bir sepet içindeki yumurtaya dolanan yılan ve sepetin her iki tarafında birer meşale bulunur (Resim 13). Bu sikkedeki sepet ve yılan tasvirlerinin *Dionysos* kültürünün sembollerinden birisi olan *cista mistica*'nın içinden çıkan yılan ile ilgisi yoktur. Çukurova'nın tarımsal verimliliğin koruyucusu, tanrıça *Demeter*'in sembolü meşaleler*, Asklepios'un kutsal yılanı ile birlikte resmedilerek iki kült ilişkilendirilmektedir. Belki de burada kutsal yılanın doğumu Demeter'in meşaleleriyle müjdelenmekteydi.

* Demeter Karpophoros, Dionysos Kallikarpos ile birlikte üç Aigeai yazıtında görülür. Bunlardan bir tanesinde και τοις Σεβαστοις, diğerinde Caracalla ve Julia Domna, üçüncüsünde ise ismi belli olmayan bir imparator ve imparatoriçe için, muhtemelen yine Caracalla ve Julia Domna ya da Severus Alexander ve Julia Mamaea adına yapılan ithaf yazıtlarındadır. Bkz., L., Robert, a.g.e., s. 166, 167, 168; P., Weiss, a.g.e., s. 194.

Resim 14

Yumurtalık kumsalları bugün de büyük deniz kaplumbağalarının uğrak ve yumurtlama alanlarından birisidir*. Zaten modern ismi de buradan gelmektedir. Daha sonra da görüleceği üzere Hygieia bir çok kereler, içinde yumurta olan bir kaptan kutsal hayvanı yılanı beslerken resmedilmiştir. 229 tarihli bir başka sikkenin ön yüzü bir önceki gibi imparatora ayrılmışken, arka yüzde, ilk defa M. Aurelius'a ait bir sikkede görülen (bkz., Resim 2), yumurtaya dolanan Asklepios'un yılanı tasvir edilmiştir (Resim 14). Sikke çok küçük olmasına rağmen, yumurtanın alt tarafında bulunan bazı baş ve kol benzeri figürler, Edoardo Levante tarafından, yumurtadan çıkan kaplumbağa olarak tanımlanmaktadır**.

Resim 15

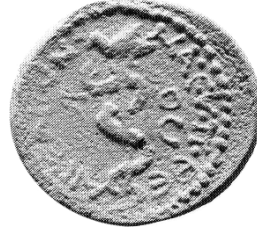
Aigeai'da Asklepios kültü ile ilgili olarak S. Alexander'e ait en ilginç sikkelerden bir tanesi de hem 229 hem de 230 tarihinde basılmış olanıdır. Bu sikkenin de ön yüzünde geleneksel bir şekilde imparator, arka yüzünde ise etrafına yılan dolanan sandaletli bir ayak ve üzerinde de küçük bir Asklepios büstü bulunur (Resim 15)***. Mısır, Alexandria darplarında da üstünde bir

* P. Weiss, a.g.e., dipnot 54'te, Yumurtalık kelimesinin kökeni açıklarken, Yumurtalık Kaymakamının sayısız deniz kaplumbağasının sahile yumurta bıraktıklarını anlattığını, ayrıca bölgenin yerlisi olan E. Levante'nin de kaplumbağa yoğunluğundan bahsettiğini yazıyor.

** Bkz. SNG Levante 1758-9.

*** 229 tarihli olanlar için bkz., SNG Paris 2360, Lindgren / Kovacs , *Ancient Bronze Coins of Asia Minor and the Levant from the Lindgren Collection* , San Mateo, 1985, no. 1404. 230 tarihli olan için bkz., SNG Levante 1763.

Sarapis büstü bulunan ayak tasvirlerine rastlanır*. *Sarapis* (veya Serapis) *I. Ptolemy* (323-285) tarafında Mısır'da, hem Yunanlıların hem de Mısırlıların paylaşacağı bir kült sağlamak için yarattığı, aralarında Asklepios'un da bulunduğu bir dizi tanrının özelliklerine sahip Mısırlı bir tanrıdır³⁹. Denizcilerin de koruyucu tanrısı olarak bilindiğinden, özellikle Anadolu'nun bir çok limanında ona tapınılırdı. Kilikya şehirlerinin Sarapis'e gösterdikleri ilgi hiç de azımsanacak boyutta değildir. Buradaki ayağın Sarapis'e ait olduğunu düşünmek doğru olabilir çünkü Mısırlı tanrılar Isis ve Sarapis'in Aigeai'da doğal olarak sevildiğini gösteren sikkeler vardır**. Ayrıca yılan, Sarapis'in de kutsal hayvanıdır²⁶. Mısır'da Commodus ve Marcus Aurelius'a ait sikkelerde Asklepios bir ayak üzerinde resmedilmiştir. Tam karşılığı açık olarak bilinmemekle beraber, *ayak* Mısır hiyeroglif dilinde *yer* veya *pozisyon* anlamına geliyordu⁴⁰. Eğer *yer* anlamını doğru olarak kabul edecek olursak, bu sikkenin arka yüzündeki kompozisyon, *Asklepios'un* (şehrini) *yerini* ifade etmektedir***.

Resim 16

230 tarihli bir başka sikkenin arka yüzünde ise, üzerinde kartal bulunan yılanlı asa tasviri bulunuyor (Resim 16). Ucunda kartal bulunan kısa asa imparatorluk alametlerindedir ve bu Aigeai sikkesindeki tasvir sadece bu şehre özgü emsalsiz bir semboldür. Kartallı/yılanlı asa, aşağıda görüleceği gibi imparatorun Asklepios tapınağı baş rahibi ilan edilmesinin bir işareti olarak değerlendirilmelidir. Ucunda kartal bulunan asa tutan tanrı tasvirleri ilk olarak M.Ö. 4. yüzyıl Pers dönemi Tarsos sikkelerinde görülür (bkz., SNG Levante 83-88, 113-115). O sikkelerde, daha uzun olan ve gökyüzünün ve dolayısıyla

* G. F., Hill, *BMC Lycaonia, Isauria and Cilicia*, London, 1900, s. cxvi, ayrıca bkz., Sear, 1995, a.g.e. no. 4196 (Pisidia-Isinda); ama bu sikkedeki ayak üzerinde Asklepios büstü veya yılan yoktur.

** L., Robert, a.g.e., s. 194, dipnot 143. Sarapis-Isis konulu Aigeai sikkeleri için bkz., SNG Levante 1734, 1744, 1764, SNG Paris 2336, 2343.

*** Atina, Ulusal Müzede bulunan bir rölyefte, Asklepios büyük bir bacağa sarılırken resmedilmiştir; aşağıda solda ise, bir kare oyuk içerisinde bir çift ayak tasviri bulunur; bkz., Levi, a.g.e., s. 162. Bu tasvir de *Asklepios'un yeri* düşüncemizi destekliyor.

evrenin hakimi anlamını taşıyan *kartallı asa*'yı tanrı Baal tutmaktadır. Bu gelenek Roma döneminde de devam etmiş ve birçok imparator nispeten daha kısa olan *kartallı asa* tutarken resmedilmiştir. İmparatorluk işareti olan ucu *kartallı asa*, imparatorun Şifa Tanrısı'nın rahibi olması nedeniyle şekil değiştirip, Asklepios'un yılanlı asası ile birleşerek imparator ile tanrı bütünleştirilmektedir. İmparatorun şehri ziyaretinden önce basılan bu sikke, imparator gelmeden önce kendisine böyle bir unvan verilmesi için yapılan hazırlığı işaret etmesi açısından ilginçtir.

S. Alexander'in Parthia seferi sırasında 231 yılında Aigeai'yı şahsen ziyaret etmesi nedeniyle 230/1 ve 231/2 tarihi taşıyan ilginç konulu büyük sikkeler darp edilmiş ve bu sikkelerde ilan edildiği gibi, Aigeai şehri ilk defa *Neokoros* unvanı ile ödüllendirilmiştir³⁷. *Neokoros*, bir eyalette imparator kültüne ayrılmış tapınak kuran şehre verilen bir unvandı. Tarsos ve Anazarbos bu unvanı daha önce almıştı*. Bununla beraber Asklepios ve Hygieia'nın Aigeai'nin kurtarıcı ve koruyucu baş tanrıları olduğu ve antik çağın en önemli Asklepieionlarından bir tanesinin burada olduğu zaten bilinmekteydi³³ (S.200). Bu durumda Asklepios tapınağının yerini *Neokoros* alacakmış gibi görünmesine rağmen tapınakta Asklepios tapınımı ilk sırada yer almıştı. Hatta imparator ve Asklepios aynı tapınak içinde yoldaş tanrılar (συνναοι θεοι) olarak saygı görmüşlerdi³⁷ (S.202-3).

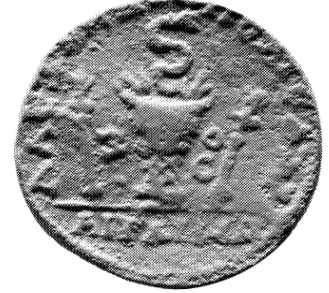
Bunun en güzel örneklerinden bir tanesi S. Alexander adına basılan bir sikkede görülür. Ön yüzde imparator bir Asklepios rahibi diademi ile askeri kıyafet içinde resmedilmiştir ama daha ilginç olanı lejanttaki **ΑΡΧ(ΙΕΡΕΑ) ΜΕ[ΓΙΣΤΟΝ] ΟΙΚ(ΟΥΜΕΝΗΣ) Κ(ΑΙ) ΑΣΚΛΗ(ΠΙΟΥ)** ifadesidir. Buna göre imparator şehirde yapılacak festival/spor karşılaşmalarının ve Asklepieion'un baş rahibidir. Bu unvana uygun olarak arka yüzde, ayakta duran Asklepios'un karşısında duran S. Alexander kolunda yılanlı asa tutmakta ve sunak üzerinde adak yapmaktadır; arkasında duran şehir tanrıçası ise kendisini taçlandırmakta, yani Aigeai halkı imparatoru onurlandırmaktadır (Resim 17). Böylece şehre

* Traianus Decius döneminde Anazarbos üçüncü *neokoros* unvanı ve yeni bir *agon* imtiyazı almıştı; aynı tarihte Tarsos'un sadece iki *neokoros* unvanı vardı, bkz., R., Ziegler, 1985, a.g.e., s. 99.

Neokoros unvanı verilmesinin hem şehre hem de imparatora sağladığı avantajlar gözler önüne sergilenmektedir.

Resim 17

Resim 18

230/1 tarihli sikkelerden bir tanesinde daha önce de kullanılan *sepet içinde yılan ve iki tarafında meşale* konusu tekrar karşımıza çıkar (Resim 18). Aynı seride basılmış bir başka sikkenin arka yüz lejantında Aigeai halkının Makedonyalı geçmişi ve Neokoros'u onurlandırılıyor: **MAK EVT ... ΘΕΟΦ ΝΕΟΚΟΡΟV** (sic) **ΑΙΓΕΩΝ** (bkz., SNG Paris no. 2369. **MAK** = Makedonya / **ΕΥΓΕΝΙC** = Asil, soylu / **ΠΙCΤΗC** = Sadık / **ΘΕΟΦΙΛΗC** = tanrıların sevgilisi / **ΝΕΟΚΟΡΟΝ** – imparatora ithaf edilmiş tapınağın koruyucusu.)

Resim 19

Resim 20

S. Alexander adına basılan bir başka sikkede ise ilk kez nekahet tanrısı Telesphoros, ayakta duran ve asasına yaslanan Asklepios ve şehrin sembolü keçi ile birlikte yer alır (Resim 19).

Ön yüzünde S. Alexander'i Asklepios rahibi diademi ve ucunda kartal olan yılanlı asa ile gördüğümüz bir başka örneğin arka yüzünde, kısa *chiton* giyen imparator Asklepios tapınağı önünde ayakta dururken tasvir edilmekte; sol elinde, ucunda kartal bulunan yılanlı asa, sağ elinde ise önündeki sunakta libasyon yaptığı bir phiale tutmaktadır (Resim 20).

Aigeai'da ucu kartallı, yılanlı asa sadece S. Alexander'in sikkelerinde görülür ve yukarıda da belirtildiği gibi imparatorun Asklepios tapınağının baş rahibi olması nedeniyle Asklepios'un yılanlı asasından öykünerek imparatorluk sembolü kartalın eklenmesiyle uydurulmuştur. Tanrının sembolü yılanlı asa ile birlikte resmedilen imparator *Yeni Asklepios* sayılıyordu ve tapınakta yapılan törenleri idare etmek zorundaydı³¹ (S.197). Bu sikkede, imparatorun muhtemelen bu törenlerden birini yönetmesi canlandırılmaktadır.

Resim 21

Resim 22

Asklepios'un kendisi de bir çok kereler yılan olarak tasvir edilmiştir. Daha önce de değinildiği gibi Asklepios, Epidauros'tan Roma'ya yılan formunda götürülmüştü. 231 tarihli sikkelerden bir tanesindeki başı havada, sağa kıvrılarak ilerleyen yılan, Asklepios'un kendisini sembolize etmektedir (Resim 21). Romalılar, tıbbın yaratıcısı, Apollon'un oğlu Asklepios'a bir yılan formunda tapınıyorlardı. Yılanın deri değiştirmesi, yeniden gençleşme anlamına geldiği için bu tanrıya inananlar yilandan hayatlarını yenilemesini ve yaşlanmayı geciktirmesini bekliyorlardı. Bu nedenle yılan yenilenmenin sembolü olmuştur²⁶ (S.734).

Adana Müzesi'ne kayıtlı koleksiyonerlerden Özdemir Çamurdan'ın sikke koleksiyonu üzerinde yaptığımız araştırmalar sırasında, Severus Alexander'e ait bir Aigeai sikkesinin daha önce yayınlanmamış olduğunu tespit edilmiştir*. Rahip diademi giyen imparator büstlü ön yüz daha önce yayınlanmıştır (bkz. SNG Levante 1771). Fakat sekiz sütunlu tapınak içinde yılanlı asasına yaslanarak ayakta duran Asklepios tasvirli arka yüz şimdiye kadar görülmemiş, yeni bir kalıptan basılmış bir örnektir (Resim 22). Maalesef sikke çok yıpranmış

* Bu sikke ve diğer bazı yayınlanmamış Kilikya sikkeleri için bkz., B. Tahberer, "Some Unpublished And Rare Coins From Ancient Cilicia", *The Celator*, October 2001, s. 24-28 ve 34. Bu sikkenin burada da yayımlanmasına izin verdiği için Ö. Çamurdan'a teşekkür ediyoruz.

olduğu için arka yüz lejantı tam olarak okunamamaktadır ama imparator kültürünü işaret eden ΝΕΩΚΟΡΟΥ sözcüğü belirgindir.

Resim 23

Resim 24

231/2 tarihli daha küçük bir sikkede ise rahip diademli S. Alexander başının önünde, daha önceki sikkelerinde de görülen, ucunda kartal olan yılanlı asa dikkati çekiyor. Arka yüzde Asklepios, yan sütunları ve kiremitli çatısı da görünen dört sütunlu bir tapınak içerisinde ayakta durmaktadır (Resim 23).

Aynı tarihli son sikke Aigeai şehrinin Asklepios tapınağına nasıl sahip çıktığını anlatması bakımından güzel bir örnektir. Ön yüzde Asklepios rahibi olarak imparator, arka yüzde de oturmakta olan şehir tanrıçası sağ elinde, bir önceki sikkede resmedilmiş olana çok benzeyen, küçük bir Asklepios tapınağı tutmaktadır; önde şehrin sembolü oturan bir keçi bulunmaktadır (Resim 24).

Resim 25

Aigeai'da imparator ile birlikte annesi **Julia Mamaea** (180-235) da bir dizi sikke ile onurlandırılmıştır. Septimius Severus'un yeğeni olan Mamaea, Küçük yaşta imparator olan oğlu tarafından **consors imperii = imparatorluk refakatçisi** ilan edilmiş erdemli bir kadındı. Bu sayede oğlu ile birlikte Parthia ve Germania seferlerine katılmış ve adına birçok sikke basılmıştır. Julia Mamaea için Aigeai'da basılan sikkelerden bir tanesinin arka yüz konusu da kaçınılmaz olarak Sağlık Tanrısı kültürüne ayrılmıştı. Sikkenin ön yüzünde Mamaea'nın büstü, arka yüzünde yılanlı asasına yaslanarak ayakta duran Asklepios, iki yanında duran Telesphoros ve keçi ile birlikte resmedilmiştir (Resim 25).

Aigeai şehrine Neokoros ayrıcalığı veren ve Asklepios tapınağı baş rahibi ilan edilen Severus Alexander'in, *Maximinus* tarafından öldürülmesi nedeniyle şehir yeni imparatora tavır koymuş ve onun adına sikke basmamıştır³⁷ (s.196).

Resim 26

Resim 27

Asia valiliği de yapmış olan *Pupienus* adına, *Balbinus* ile birlikte sadece doksan dokuz gün imparatorluğu paylaşmış⁴¹ olmasına rağmen, bir çok Kilikya şehrinde olduğu gibi Aigeai'da da sikke basılmıştır. Ön yüzü imparatora ayrılmış olan sikkede, bir önceki örnekte olduğu gibi, Asklepios, Telesphoros ve keçi arka yüz konusu olarak seçilmiştir (Resim 26).

Maximinus'u tahttan indirmeleri için senato tarafından seçilen Pupienus ve Balbinus, kendilerinden önce Afrika eyaletinde bir ayaklanma başlatan ama imparator ilan edilmelerinden çok kısa bir süre sonra öldürülen baba-oğul Gordianuslar'ın* popülerliğinden yararlanmak ve senatoya rağmen kendilerini istemeyen askerlerin tepkisini azaltmak için I. Gordianus'un torunu (muhtemelen kızının oğlu) *III. Gordianus*'u *Caesar* rütbesine yükselttiler. Bunun ardından, bir tanesi de Aigeai de olmak üzere, Roma İmparatorluğu'nun her tarafında üçünü birlikte konu alan sikkeler darp edilmiştir**. Ön yüzde, ortada *III. Gordianus* olmak üzere üç imparatorun büstü, arka yüzde ise ilk defa Asklepios, Hygieia ve Telesphoros birlikte tasvir edilmiştir (Resim 27)**.

* Babası I. Gordianus ile imparator ilan edilen II. Gordianus, Numidia valisi Capellianus ile yaptığı savaşta hayatını kaybedince I. Gordianus da kendini asmıştır (bazı kaynaklara göre savaşta önce kendisini asmıştı), M., Grant, a.g.e., 141.

** Kilikya'da sadece Aigeai, Tarsos ve Ninica-Claudiopolis Pupienus-Balbinus adına sikke darp edilmiştir. Bkz., P., Weiss, a.g.e., s. 196.

*** Bu sikkede geniş bir kalıp üzerine, çok büyük bir incelik ve detayla, tam bir sanat şaheseri niteliğinde işlenmiş olan imparator büstleri, imparatorların her birinin bireysel özelliklerini bütün çıplaklığı ile gözler önüne seriyor. Sikke kalıbı oymacısı, arka yüzde de ne kadar usta olduğunu ispat edercesine tanrıları alışlagelmiş pozlarında ve bütün sembollerıyla birlikte, neredeyse üç boyutlu olarak resmetmeyi başarmıştır.

Yumurtalık'ta 1981 yılında Peter Weiss'ın tespit ettiği, bir bölümü Hygieia ve Asklepios'a ithaf edilmiş olan üç bölümlü bir sunağın M.S. 238 yılına ait A bölümünün, III. Gordianus, I – II. Gordianus ve daha önceki imparatorlar Severus Alexander, Septimius Severus, karısı Julia Domna ve Caracalla'ya ithaf edildiği anlaşılmaktadır^{37 (s.193)}. Tarsos ve Anazarbos'u ziyareti nedeniyle bu şehirlere ait çok sayıda sikkesi olmasına rağmen III. Gordianus adına Aigeai'da fazla örneğe rastlanmaması ilginçtir*.

III. Gordianus'un öldürülmesiyle birlikte başlayan dönem, yani 244-260 yılları arası Roma imparatorluk tarihinin en karışık ve parçalı bölümünü oluşturur. Bundan sonraki imparatorların hükümlerleri daha öncekilere göre çok kısa olacaktır. Bu dönemde 16 civarında Augustus ortaya çıkmış ve hiçbirisi doğal sebeplerden ölmemiştir. Kimileri savaşta, kimileriye kendi yandaşları tarafından öldürülmüştür⁴². Bu kısa süreli imparatorlardan ilki Arap Philip diye anılan I. Philippus'tur.

Resim 28

Roma ve sınırlarındaki çalkantılardan uzak ama her an temkinli olan Aigeailılar, ön yüzünde imparatorluk ailesinin tüm üyeleri, *I. Philippus* (M.S. 244-249), *II. Philippus* ve *Otacia Severa*'yı bir araya getiren bir sikkenin arka yüz konusu olarak tapınak içinde ayakta duran Asklepios ve Telesphoros'u seçmişlerdir. Bu kez sağlık tanrısı ve oğlu, alınlığında bir kartal bulunan altı sütunlu bir tapınak içerisinde görülür (Resim 28).

Bu dönemde **II. Philippus** (244-247 yılları arasında *Caesar* iken) adına basılan iki sikke daha dikkati çekiyor; bunlardan birincisinin arka yüzünde her iki yanında Telesphoros ve keçi bulunan Asklepios bildik pozunda ayakta

* Daha da garip olanı bir aydan daha kısa bir süre imparator olmalarına rağmen I ve II. Gordianus için sikke basmış olan tek şehir Aigeai'dir. Bkz., P., Weiss, a.g.e., s. 196. Ön yüzünde iki imparatorun başları, arka yüzünde de bir kaide üzerinde duran kanatları açık bir kartal olan bu sikke E. Levante tarafından hazırlanan RPC-7'de yayınlanacaktır.

durmaktadır (Resim 29). İkincisinde ise sola doğru oturmakta olan şehir tanrıçası, Resim 24'tekine benzer bir şekilde, küçük bir Asklepios tapınağı tutar (Resim 30).

Resim 29

Resim 30

I. Philippus'un karısı **Otacilia Severa** için basılmış olan bir sikkenin arka yüzünde Asklepios kültü ile ilgili bir başka konu işlenmektedir; içinde üç yumurta bulunan bir kâse (phiale) ve aralarında iki yılan (Resim 31). Arka yüz lejantında, daha önce de Aigeai şehrinin gelenekselleştirdiği gibi imparatorun ismi şehrin unvanına eklenerek, imparator onurlandırılmaktadır.

Resim 31

Resim 32

Her zaman gurur duyduğu Asklepieion'u ve Asklepios sembollerini sikkelerinde kullanan Aigeai şehri, Traianus Decius'un karısı **Herennia Etruscilla** adına darp edilen bir sikkenin arka yüzünde, antik numismatikte çok sık görülmeyen ve çok farklı bir konu olan *Zodiak Halkası* tasviri resmedilmiştir. Bunun yanı sıra ilk kez şehrin **ΑΣΚΛΗΠΙΟΥΠΟΛΕ(ως) = Asklepios Şehri**, unvanını kullanarak Sağlık Tanrısı inancının Aigeai ile özdeşleştiğini tüm açıklığıyla dünyaya duyurmaktadır (Resim 32). Bu sikke Aigeai'nın bütün *Imperium Romanum*'da *Asklepioupolis* ismini resmen kullanma ayrıcalığını elde eden ilk ve tek şehir olduğunu ispatlaması açısından önemlidir ^{33 (s.199)}. İleride I. Valerianus adına basılacak bir başka Aigeai sikkesinde (bkz. Resim 41) çok daha açık ve net bir şekilde işlenecek olan Zodiak halkası, eski Yunanca'da (ζωδια) **Zodiakos** = *hayvanlı* anlamına gelmektedir. Zodiak halkası, antik astronomların bildiği uzaydaki bütün yıldız ve gezegenlerin pozisyonlarını içeren

bölgeyi temsil eden halkadır ³⁹ (s.248) – ²⁶ (s.927). Zodiak halkası içinde oturan Aigeai keçisi (halkı veya şehri), bir Asklepios şehri olarak Aigeai'nın bilinen tüm evrenin merkezi olduğunu iddia etmektedir*.

Resim 34

Asklepios kültü ile ilgili bir sonraki sikkeler, o sıralarda nispeten küçük bir grup olmakla beraber hızla yayılan Hıristiyanlığa karşı sert uygulamalarıyla ünlü imparator *Traianus Decius*'un** büyük oğlu **Herennius Etruscus** (Resim 33 - Çalışma yayına hazırlandığı sırada maalesef bu sikkenin resmi elimize ulaşamadığı için burada veremiyoruz) ve küçük oğlu **Hostilianus** Caesar (250-251) adına basılmıştır. Hostilianus sikkesinin arka yüzünde, ilk defa bir imparatoriçe, *Augusta* rütbesine yükseltlen **Herennia Etruscilla**'nın (Hostilianus'un annesi) büstü, *Hygieia* olarak resmedilmiştir*** (Resim 34). İmparatoriçenin örtülü ve stephaneli büstünün omzuna dolanan bir yılan, muhtemelen içinde yumurta olan bir tabaktan beslenmektedir****.

* Hadrianus'a ait bir madalyon imparatoru, belki de *Aeternitas* (sonsuzluk) fikrinin bir sembolü olarak, Zodiak sembolleri içerisinde gösterir. Büyük Constantinius'a ait bir *aureus*'ta imparator bir Zodiak halkası tasviri tutarken resmedilmiş; lejant ise *RECTOR TOTIVS ORBIS = Bütün Dünyanın Hakimi*. Zodiak burada evrenselliği ve imparatorluk gücünün sürekliliğini (kalıcılığını) sembolize ediyor olmalı, krş. Jones, J. M., *A Dictionary of Ancient Roman Coins*, 1990, London s. 329.

** Papa Fabianus'u idam ettirdikten sonra, "*Roma'da bir piskopos daha görmektense, tahtıma bir rakip çıktığı haberini almayı çok daha fazla tercih ederim*", dediği söylenir, bkz., M., Grant, a.g.e., s. 157.

*** Bu konudaki açıklamalar için bkz., Ziegler 1994, a.g.e., s. 198.

**** Bu sikkenin ön yüz lejantını [Γ(AIOC) OV(ALENC) OC(TIAIANOC) M(ECCIOC) KVINTOC Θ KV CEBA], R. Ziegler "*Aigeai, der Asklepioskult, das Kaiserhaus der Decier und das Christentum*" başlıklı çalışmada titiz bir şekilde araştırarak lejantta geçen Θ KV harflerini θ(εου) Κ(ουιντου) V(ιου) şeklinde çözümlüyor ve sikkenin Traianus Decius'un ölümünden sonra Trebonianus Gallus'un tek başına imparator olmasından az önce basılmış olduğunu belirtiyor; bkz., R., Ziegler, a.g.e., s.188-189 ve 194.

Resim 35

Oğlu *Volusian* ile birlikte kendi askerleri tarafından öldürölen *Trebonianus Gallus* ve yerine imparator ilan edilen **Aemilianus** (253) ve karısı *Cornelia Supera* adına Kilikya'da sadece Aigeai'da bir dizi sikke basılmıştır. Ön yüzünde Aemilianus'un defne taçlı büstü olan sikkelerden bir tanesinin arka yüzünde, alınlığında kartal bulunan dört sütunlu bir tapınak içinde ayakta duran Asklepios bulunur (Resim 35)*.

Aemilianus'un ölümlüyle tartışmasız bir şekilde imparator ilan edilen 58 yaşındaki **I. Valerianus** (253-260) ve 40 yaşındaki oğlu **Gallienus** imparatorluğun çevresinde meydana gelen huzursuzluklara son vermek için görev bölümü yapmışlar ve imparatorluğun batısı Gallienus'un sorumluluğuna bırakılırken doğunun kontrolünü Valerianus üstlenmiştir. Valerianus öncelikle Antiokhia (Antakya) dahil Suriye'deki şehirlere saldıran I. Shapur'a karşı 254 yılında harekete geçmiştir. Bu sefer nedeniyle bölgeye gelerek, büyük bir olasılıkla Aigeai'yı da ziyaret eden Valerianus adına basılan bir dizi sikkede Asklepios kültü konu edinilmiştir. Bu sikkelerin tamamının tarihi 253/4'tür.

Resim 36

Valerianus adına basılan sikkelerden birincisinin ön yüzünde imparatorun şua taçlı büstü varken, arka yüzde Aemilianus sikkesi ile hemen aynı kalıbın kullanıldığı dikkati çeker; dört sütunlu tapınak içinde ayakta duran ve yılanlı asasına yaslanan Asklepios (Resim 36). Arka yüz lejantı şehrin imparator kültü

* Bu sikkenin benzeri ama daha iyi durumda olan iki örnek E. Levante tarafından hazırlanan RPC-9'da yayınlanacaktır.

için bir tapınağı olduğunu ve denizcilik konusundaki önemini irdeler. İkinci örneğin ön yüzü de aynı konuyu işlerken, arka yüzde bu sefer yanında Telesphoros olan Asklepios tasviri yer alır; şehrin vazgeçilmez sembolü keçi, Asklepios'un sağ tarafında yer almaktadır (Resim 37).

Resim 37

Resim 38

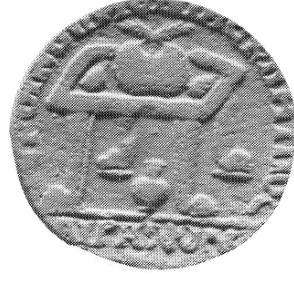
Ön yüzü yine şua taçlı imparator büstü olan üçüncü sikkede ise bu kez Sağlık Tanrısının kızı Hygieia, önündeki sepetten çıkan bir yılanı elinde tuttuğu bir kaptan beslerken gösterilir (Resim 38). Oturan Hygieia tasvirleri oldukça nadirdir ve bu üç sikkede Asklepios kültürünün tüm elemanları yani Asklepieion, Şifa Tanrısının kendisi, Telesphoros ve nihayet kızı konu edinilmiştir.

Resim 39

Aigeai halkı şehirlerini ziyaret eden imparatorları geleneksel olarak Asklepios rahibi ilan ediyorlardı. Sikkelerdeki imparator büstünün hemen yanına resmedilen yılanlı asa, bu onurlandırmanın bir işaretiydi (Resim 39). Ön yüzünde, Asklepios olarak Valerianus'un defne taçlı büstü ve yılanlı asası bulunan bu sikkenin arka yüzünde bulunan Gorgon başı etrafındaki *Zodiak* sembollerini içeren halka, Aigeai şehrinin o zaman bilinen evrenin merkezi olduğunu bir kez daha ilan ediyordu*.

* Tabii bu tür yakıştırmalar sadece bölgesel bir anlam ifade ediyordu. Özellikle bu dönemde birçok sansasyonel konulu sikke basılmış olmasında, imparator Valerianus'un Parthia seferi nedeniyle büyük bir orduyla bölgede bulunmasının büyük etkisi vardı.

Resim 40

Aynı ön yüz konulu bir başka sikke Aigeai'daki önemli bir olayı işaret eder. Bu sikkenin arka yüzünde, daha önce Tarsos* ve Anazarbos** darplarında sıkça görülen, aslan ayaklı agonistik masa ve üzerinde, içinde iki palmiye dalı bulunan ödül vazosu, iki tarafında birer para kesesi ve masanın altında da bir amphora tasviri bulunur (Resim 40). Ödül vazosu, yarışmalarda birinci gelenlere verilen bugünkü kupaların atasıdır. Palmiye dalı ise, önde gelen sporculara verilen, genellikle zaferin personifikasyonu Nike'nin bir sembolüdür. Bu yarışmalar neticesinde kazanılan ödüller kupa ve palmiye dalıyla bitmiyor, para keseleri ve amphora da birinci gelecek olana verilecek para ve şarap ödülünü sembolize ediyordu.

Aigeai'da kutsal bir festival ve spor karşılaşmaları (*agon*) yapılması için S. Alexander döneminde izin verildiği daha önce bir sikkede ilan edilmişti (bkz., Resim 17). 230/1 ve 231/2 tarihli büyük bronz sikkelerde Severus hanedanlığının son üyesi Severus Alexander, Asklepios asası ile resmedilmiş, sikkenin lejantında da **APX ME OIKE ACKAH** (= Asklepios ve herkese açık spor karşılaşmalarının baş rahibi) yazılmıştı. Ama büyük bir ihtimalle Severus Alexander'in erken ölümü ve ondan sonra gelen imparatorlar arasındaki sürekli çekişme nedeniyle bu hak kullanılamamıştır. Aynı yıl veya ertesi yıl da şehre Neokoros unvanı verilmişti ama Neokoros festivali (şenlikleri) çerçevesindeki büyük Agon ancak yirmi yıl kadar sonra gerçekleştirilecekti. Sikkelerdeki **IEPOC OIKOVMENIKOC ACKAHIIIOC** lejantı sayesinde bu yarışmaların Valerianus döneminde yapılmış olduğunu anlıyoruz³⁸.

* Agonistik masa konulu Tarsos sikkeleri için bkz., SNG Levante no. 1138, 1139, 1185, SNG Paris no. 1465, 1356, 1662, 1663, 1678, 1686, 1687, 1699, 1701, 1820.

** Agonistik masa konulu Anazarbos sikkeleri için bkz., SNG Levante no. 1424, 1466, 1501, 1523-5, SNG Paris no. 2065-7.

Resim 41

Son olarak, öncekilerle aynı ön yüz tasviri bulunan bir sikkenin arka yüzünde ise daha önce tıpkı S. Alexander'in yaptığı gibi (bkz., Resim 20) iki sütunlu Asklepios tapınağı önünde, yanar sunak üzerinde libasyon yapan togalı imparator tasvir edilir (Resim 41).

Gallienus (M.S. 253-268) döneminden sonra Aigeai'da bireysel sikke darbına son verildiği için numismatik açıdan Aigeai Asklepieion'u hakkında bilgi edinmemiz imkansız hale gelmektedir. Bununla beraber antik çağ yazarlarından *Eusebios* (Caesarea'lı, Pamphyialı, Nokomedialı ve Emesalı olmak üzere dört farklı Eusebios vardır) ve *Salamenes Hermeios Sozomenos* (400-450 *Historia Ekklesiastike* – Kilise Tarihi) bu muhteşem tapınağın yıkılışını anlatırlar.

I. Constantinus (306-337)'un Hıristiyanlığı kabul etmesiyle Roma dünyasının her tarafında bulunan pagan tapınakları ya Hıristiyan kiliselerine dönüştürülmüş ya da büyük ölçüde yıkılarak tahrip edilmişti. Aigeai'daki Asklepios tapınağı Kos, Epidauros ve Pergamon'daki gibi büyük merkezler arasında görülüyordu. Bu nedenle Hıristiyanlar, özellikle kendi kurtarıcıları ile rekabet eden bu şifa ve din merkezi ve mabedini bir an evvel yıkmaya çalışmışlardı ^{31 (s.184)}.

Çok ünlü olan Asklepios tapınağına insanlar büyük saygı gösteriyordu çünkü Aigeai halkı, hastaların kendi tapınaklarında iyi olduklarını, gece Tanrının görünüp hastalıkları iyi ettiğini söyleyerek öğünüyordu. İşte bu olaydan sonra Eusebios, Constantinus'un 326 yılında askerlerine bu yanlış ve sahtekarlık kaynağı tapınağı tamamen yıktırıldığını anlatır. Çünkü uzun zamandan beri bu tapınakta, rüyada ortaya çıkan *kurtarıcı* tanrı ve hekim tarafından insanların hastalıklarına çare bulunduğu söylemi büyük nefret yaratıyordu. Eusebios için bu *kurtarıcı* terimi gerçek kurtarıcı ile sağlıksız bir rekabet yaratıyordu. Yıkılmasının sebebi de buydu ^{31 (s.189)}.

Her ikisi de hastaları iyi edip ölüleri dirilttikleri için Asklepios ile İsa arasında bir çok paralellikler vardır, bu nedenle sağlık tanrısı diğer tanrılardan çok daha ağır ve sert saldırılara maruz kalmıştır³³ (s.208). Hıristiyan ileri gelenlerinin Asklepios'a yönelttikleri sürekli eleştirilerin başlangıç noktası, sağlık tanrısının para kazanma aşkı üzerineydi. İskenderiyeli *Clemens* (Protrepticus 2, 30, 1f) 200 yılı civarında Asklepios'u ιατροξ φιλαργυροξ = *paragöz-açgözlü hekim* olarak tarif eder³³ (s. 209). Burada Aigeai'daki Asklepios tapınağının; "Kilikyalılar'ın mabeti", "Kilikyalılar'ın koruyucu cini" olarak gösterildiğini belirtmek gerekir. Bununla beraber Epidauros'ta Asklepios Aigeotes'e (= Aigeai Asklepios'u) ithaf edilmiş 355 yılına ait bir sunak yazısı Aigeai'daki sağlık tanrısı inancının halen saygı gördüğünü belirtiyor³¹ (s.193). Buna göre Asklepios tapınımı açıkça ortadan kalkmamıştı ve Julianus (361-363) döneminde yeniden var olmaya devam etmişti³¹ (s.190). Hıristiyanlığa karşı Pagan dinlerinin savunucusu olan Julianus, kısa imparatorluğu sırasında Aigeai Asklepios tapınağını canlandırmaya çalıştıysa da, Julianus'un ölümünden sonra, tapınak tamamen yıkılmaktan kurtulamamıştır. Sozomenos'un anlattıklarına bakılacak olursa, yeri tam olarak tespit edilmiş olsa bile yapılacak kazılardan bir şey bulunacağına dair pek umut yoktur³¹ (s.188-dipnot 100).

Aigeai sikkeleri üzerinde görülen *karşı damgalar* (counter mark) da şehirdeki Asklepios kültü ile ilgili değerli bilgiler sunar. Karşı damga konuları arasında yılanlı asa gibi Asklepios sembolleri yanında, Asklepios büstü ve ayakta duran ve yılan besleyen Hygieia tasvirleri de yer alır.

Karşı damga olarak yılanlı asa *Galba* ile *Vespasianus* dönemleri arasına tarihlenen otonom bir sikkede görülür. Ön yüzünde Perseus başı bulunan sikkenin, arka yüzündeki miğferli Athena büstü üzerinde yılanlı asa tasvirli bir karşı damga vardır (bkz., SNG Levante 1700, ayrıca bkz., C.J., Howgego, *Greek Imperial Countermarks*, London, 1985, no. 430). Caracalla dönemine ait bir sikkenin de ön yüzünde Asklepios başı tasvirli bir karşı damga bulunur⁴³.

3.1.2. Sikkelerin Işığında Aigeai Asklepios Tapınağı

Aigeai şehrinin numismatik mirası şehrin ihtişamlı bir Asklepios kültüne sahip olduğunu ispat ediyor. Bu çerçevede sikkelerde tasvir edilen Asklepios tapınakları da incelenmeye değerdir. Bunlar arasında Caracalla, Macrinus ve Severus Alexander dönemlerinde sekiz sütunlu (Resim 9, 10 ve 22), Philippus döneminde altı sütunlu (Resim 28), yine Commodus, Severus Alexander, Aemilianus ve Valerianus dönemlerinde dört sütunlu (Resim 3, 23, 24, 35, 36) ve tekrar Valerianus döneminde iki sütunlu (Resim 41) Asklepios tapınakları göze çarpar. Bu farklı sütun sayılı tapınlardan beş tanesinin (Resim 10, 22, 28, 35, 36) alınlığında kimi zamanlar Aigeai sikkelerine konu olmuş olan kanatları açık bir kartal tasviri bulunur*. Tapınakların çoğunun alınlığı kırık kemerli (Ephesos, Hadrianus tapınağının giriş kapısı gibi) bir girişe (Resim 22, 23, 24, 30, 35, 36 ve 41) sahipken**, kimileri (özellikle erken örnekler), tipik Yunan sitili, üçgen alınlıklı olarak resmedilmiş. Son dönemlere yakın basılan sikkelerde tapınağın sütun başlıkları *Korinth* sitili gibi görünmektedir.

Görüldüğü gibi sikkeler Aigeai Asklepios tapınağının gerçek mimari özelliklerini ortaya koyacak, birbirini destekleyen, tatmin edici bilgiler vermemektedir. Erken dönemlerde görülen önce dört, sonra sekiz sütunlu tapınak daha sonra altı, sonra yeniden sekiz (S. Alexander döneminde) ve yine aynı imparatorun sikkelerinde dört sütunlu olarak karşımıza çıkıyor. Bu veriler ışığında sikkelerdeki tapınak tasvirleri, sadece sikke sanatçısının sikkeye yerleştireceği elementlere göre, aslına uygun değil ama tapınak izlenimi vermesi amacıyla yapılmış olduğu düşüncesini ortaya koyuyor. H. Bloesch da, Aigeai tapınağı hakkında yaptığı değerlendirmelerde, sikkelerde iki farklı tapınak tasviri bulunduğunu belirttikten sonra, bu tapınağın önce üçgen alınlıklı yapıp sonradan tadilatla kırık kemerli alınlığa dönüştürülmüş olmasının veya birden fazla Asklepios Tapınağı olduğu görüşlerinin geçerli olamayacağını belirterek, mimaride bu tür değişikliklerin imkansızlığından bahsediyor⁴⁴.

* Bkz., SNG Levante no. 1706, 1718-9, 1773, 1800 ve SNG Paris no., 2329-32, 2339, 2366, 2386 distil tapınağın içinde.

** Kemerli giriş, sikke oymacısının, içine yerleştireceği figüre daha fazla yer ayırma kaygısının ürünü olabilir.

3.2. Asklepios Kültü ve Irenopolis

Irenopolis, Ovalık Kilikya'nın en doğusunda, ovanın bitip dağlık bölgenin başladığı bugünkü *Düziçi* İlçe merkezi ve çevresinde kurulmuş olan bir antik şehir ve aynı zamanda bugün de kullanılan *Haruniye Kaplıcası* nedeniyle antik çağda bir *Hygieia* kült yerine sahip olduğu düşünülen bir şifa merkezidir. Mahalli bir takvime bağlanan şehir yılı M.S. 51 yılının Sonbaharında veya 52 yılında başlar⁴⁵. İmparator *Domitianus*'tan (81-96) *Gallienus*'a (253-268) kadar şehrin sikkelerine rastlamak mümkündür. Valerianus ve Gallienus dönemine ait sikkelerde değer rakamları görülür. En erken dönemlerden itibaren Irenopolis sikkelerinde bir çok karşı damga (counter mark) görülür. Bunun sebebi sikke metalinin az olması veya şehirde aktif bir darphanenin olmaması olabilir*.

Roma döneminde Irenopolis, daha önce bahsi geçen şehirler arasındaki çekişmeye pek karışmamış gibi görünüyor. Sikkelerinin arka yüz lejantlarında Tarsos, Anazarbos ve Aigeai'daki gibi şehrin aldığı çeşitli unvanlara rastlanmaz. Bununla beraber, şehir kaplıcasının reklamını yapmaktan ve Asklepios kültünün önemli bir merkezi olduğunu vurgulamaktan geri kalmamıştır.

Asklepios ve Hygieia bir çok Kilikya şehrinin sikkelerine konu olmakla beraber Aigeai'dan sonra sağlık tanrısı ve kızını sikkelerine en çok konu eden şehir Irenopolis'tir⁴⁶. Asklepios kültünün temsilcileri boydan veya büst olarak, tek veya birlikte, *Maximinus* hariç bütün imparatorlar adına basılan sikkelerde görülür.

* Bkz., SNG Paris no. 2259, 2264, 2267, 2268, 2271, 2275, 2277; SNG Levante no. 1610, 1611, 1617, 1619, 1622, 1623, 1624, 1625; R., Ziegler, *Münzen Kilikiens aus kleineren deutschen Sammlungen*, München, 1988, no. 1335, 1346, 1347, 1351, 1352, 1354, 1355, 1357, 1358; SNG Türkiye II Tahberer Cilicia (yayına hazır) no. 499, 502, 504, 508, 509, 510, 514, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 527, 531, 532, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 542, 543; SNG von Aulock no. 5584, 5590, 5595, 5596, 5597.

Resim 42

Resim 43

Domitianus (81-96) ve *Traianus* (98-117) adına basılan sikkelerin ortak konusu elinde tuttuğu phiale'den koluna dolanan yılanı besleyen Hygieia'dır (Resim 42 ve 43). Bir çok farklı kalıptan darp edildiği anlaşılan bu sikkelerin oldukça popüler olduğu anlaşılıyor*.

F. Karbach, *Die Münzprägung der Stadt Irenopolis in Ostkilikien* başlıklı çalışmasında aynı imparatora ait bazı sikkelerin arka yüzünde bulunan defne taçlı, sakallı büstlerin Asklepios olduğunu iddia etmektedir⁴⁵ (no. 30-31). Bununla beraber yanında Asklepios sembollerinden hiç biri görülmeyen bu büstlerin Kronos veya Zeus'a ait olma ihtimalinin daha fazla olduğuna inanmaktayız.

Resim 44

Resim 45

Antoninus Pius adına basılan sikkelerden bir tanesinin arka yüzünde görülen bir tasvir Irenopolis şehrinin doğusunda dik bir kayalık şeklinde yükselen yaklaşık 2200 metrelik Düldül dağı nedeniyle numismatlar tarafından bir *Kutsal Dağ ve Kült Heykeli* olarak tanımlanmıştır⁴⁵ (s.106 no. 25 ve 34.1). Gerçekten de ön yüzünde imparatorun şua taçlı başı bulunan sikkelerin arka yüzünde ucu sivri, taş yığınınına benzer bir tasvir bulunmaktadır (Resim 44). Bununla beraber Amanos sıra dağlarının kuzey ucunda bulunan Düldül Dağını, Kappadokia-Caesarea sikkelerinde yer alan Argeus** dağı gibi kutsal olarak nitelendirecek

* Farklı darplar için bkz., F. B. Karbach, a.g.e., no. 4.6-9.3, 24.3-29, SNG Levante no. 1600, 1605, SNG Paris 2248-9, 2253-4.

** Bkz., N., Baydur, *Anadolu'daki Kutsal Dağlar, Dağ Tanrıları*, Ankara, 1996.

herhangi bir belge yoktur. Ancak bugünkü ilçe merkezine 15 km kadar uzakta, Ceyhan Nehri'nin hemen kenarında bulunan Haruniye Kaplıcası'nın yer aldığı bölgenin, bu sikkede tasvir edilmeye çalışılan şeyin, gerek oradaki birbiri ardına sıralanmış dağ silsilelerinin, gerekse yerden fıskıran kaplıca suyunun bulunduğu yeri inanılmaz derecede andırdığı görülür ve bu sikkede tasvir edilen şeyin kaplıcanın bulunduğu yer olması pek muhtemeldir (Figür 6). Zaten sikke çok dikkatlice incelendiğinde kayaların altından fıskıran suyun damlalarını görmek de mümkündür. Gerçekten de kaplıcanın suyu dağın hemen ırmak seviyesine yakın bir yerinden çıkar. Bütün bu coğrafi deliller ışığında bu sikkenin arka yüzünde resmedilen tasvirin İrenopolis'in kutsal kaplıcası olduğunu iddia edilebilir.

Yine Antoninus Pius döneminde basılan bir sikkede ilk kez Hygieia ve Asklepios büstleri karşılıklı olarak resmedilmiştir (Resim 45). Büstlerin arasında bir yılan ve daha aşağıda da Telesphoros olma ihtimali olan bir figür bulunur.

Resim 46

Resim 47

Resim 48

Marcus Aurelius'a (161-180) ait sikkelerden birinde ise Asklepios ve Hygieia, klasik pozlarında, karşılıklı ayakta dururken görülür (Resim 46). İmparator *Septimius Severus* için darp edilen sikkelerden ikisinde arka yüzler ayrı olarak sağlık tanrısı (Resim 47) ve kızının (Resim 48) büstlerine ayrılmıştır.

Resim 49

Resim 50

Resim 51

Ön yüzünde Septimius Severus'un karısı *Julia Domna*'nın büstü bulunan sikkelerden bir tanesinde, daha önce Antoninus Pius sikkesinde tartışılan *kutsal su kaynağı* tasviri tekrar görülür. Ancak bu sikkelerin, farklı sikke sanatçılarından elinden çıkmış olmalarına rağmen aynı şeyi tasvir ettikleri açıktır (Resim 49).

Resim 52

Resim 53

Aigeai'da olduğu gibi Irenopolis'te de *Caracalla* döneminde sağlık tanrısı konulu sikkelerin sayısı fazladır; ayakta duran ve yılanlı asasına yaslanan Asklepios (Resim 50 ve 51), ayakta duran ve bir kaptan yılan besleyen Hygieia (Resim 52) ve aralarında yılanlı asa olan karşılıklı Hygieia – Asklepios büstleri (Resim 53) Caracalla adına basılan dört sikkenin arka yüz konularını teşkil eder.

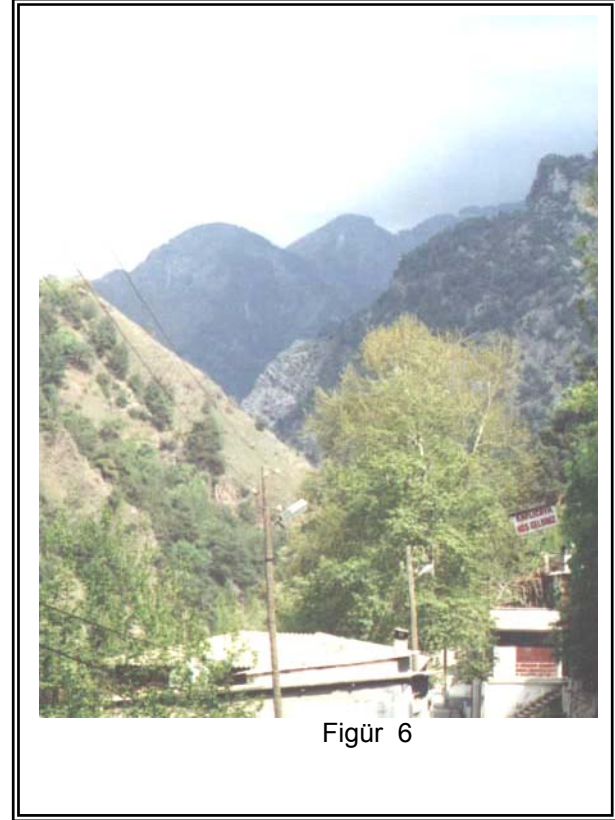
Severus Alexander'e ait sikkelerde Hygieia ve Asklepios'a Telesphoros da katılır (Resim 54).

Resim 54

Bu imparatora ait olan ve Ö. Çamurdan* koleksiyonunda bulunan bir başka sikke de, Irenopolis tarihine ışık tutacak önemli bilgiler sunar⁴⁶. Ön yüzünde imparatorun şua taçlı büstü bulunan sikkenin arka yüzünde sağlık tanrısının kızı Hygieia, nadir görülen pozunda, elinde yılan tutarak otururken görülmektedir (Resim 55). Oturan Hygieia'nın arkasında görünen kompozisyon daha da önemlidir; yukarıda kutsal dağ olarak tasvir edilen şeyin, kaplıca suyunun kaynağını tasvir ettiğini belirtmiştik. Kaplıcanın bulunduğu alan tamamen dik kayalıklardan oluşmaktadır ve bu sikkedeki kompozisyonda da oturmakta olan Hygieia'nın arkasında, aynı dağ silsilesinin veya kayalığın sivri uçlarını görmek mümkündür (Figür 6). Kaynağın çevresinin şimdi de tamamen ormanlarla kaplı olması, sikkedeki figürün ağaç olması ihtimalini destekler.

* Bu sikkeyi bir kez daha burada yayımlamamıza izin verdiği için Ö. Çamurdan'a teşekkür ediyoruz.

Figür 6

Resim 55

Bütün bu bilgiler ışığında sıralamak gerekirse;

1- Oturmakta olan tanrı-tanrıça tasvirleri genellikle, orada bir tapınak veya kült yeri olduğunu işaret eder*.

2- Ö. Çamurdan Koleksiyonu'nda bulunan bu sikkenin arka yüzündeki oturan Hygieia kompozisyonu, bugün bile bir dizi hastalık yanında özellikle kadın hastalıklarına iyi geldiği için çok sayıda kadının ziyaret ettiği Haruniye Kaplıcası'nda bulunan Hygieia açık hava kült yerini sembolize ediyor olmalıdır**.

Resim 56

Resim 57

III. Gordianus (238-244) döneminde basılan bir sikkenin arka yüzü, karşılıklı duran sağlık tanrısı ve kızını, bilinen pozlarında resmediyor (Resim 56). Kayda geçmiş sikkelerdeki kalıp farklılıkları göz önüne alınacak olursa, bu sikkeden bir kaç seri basıldığı anlaşılmaktadır.

Irenopolis'te Asklepios kültü ile ilgili son sikkeler I. Valerianus (253-260) döneminde basılmıştır. Bir önceki sikkede olduğu gibi kutsal kişileri karşılıklı olarak ayakta dururken gösteren bu sikkelerden de bir çok seri basılmıştır (Resim 57). Parthia seferi nedeniyle imparatorla birlikte bölgeye gelen çok sayıdaki asker, sikke darbındaki yoğunluğun en önemli sebebidir.

Irenopolis sikkeleri üzerinde, yeniden değerlendirme işareti olan karşı damgalarda da Asklepios kültürünün izleri görülür. Önünde yılan olan Asklepios

* Antik çağın en ünlü Asklepios tapınaklarından birine sahip olan Epidauros şehrinin ilk sikkelerinde de, Asklepios bir tapınak içinde değil, tahtta otururken resmedilmiştir, bkz., yukarıda s. 16, Figür 3.

** Anadolu'nun her yanında olduğu gibi Çukurova'da da halen Irenopolis'teki açık hava kült yerini andıran ve "ZİYARET" diye anılıp kutsal sayılan bir çok yer vardır. İnsanlar, buraları ziyaret etmenin ve bir adak yapmanın (genellikle bir horoz, bazen de koyun kurban etmek gibi) bir çok sağlık ve diğer sorunların def edilmesi için faydalı olduğuna inanmaktadır.

başı (Domitianus sikkelerinde) konulu karşı damgalar bir çok Irenopolis sikkesinde görülür (bkz., C. J., Howgego, a.g.e., no. 6). Ayrıca büst olarak (Traianus, Domitianus, Domitianus-Domitia sikkelerinde) ve ayakta duran Hygieia (Caracalla, Geta, Severus Alexander, Julia Domna, M. Aurelius sikkelerinde) da sık karşılaşılan karşı damga konularındandır (bkz., C. J., Howgego, a.g.e., no. 195 ve 251.).

3.3. DİĞER KİLİKYA ŞEHİRLERİNDE ASKLEPIOS KÜLTÜ

Yukarıda değinildiği gibi antik çağdaki bir çok şehir, saygı gören bir tanrı olduğu veya şehirlerine musibet olan bir salgın nedeniyle Asklepios kültünün elemanlarını ve sembollerini sikkelerine konu edinmişlerdi. Kilikya'da *Lyrbe* (III. Gordianus), *Kolybrassos* (Marcus Aurelius; iki farklı darp), *Laertes* (Maximus Caesar), *Elaiussa-Sebaste* (Severus Alexander, III. Gordianus, Valerianus Senior)*, *Soloi-Pompeiopolis* (Julia Mamaea), *Tarsos* (Caracalla, Maximinus, Pupienus, I. Philippus, Traianus Decius), *Augusta* (Elagabalus), *Mopsuestia* (Tranquillina, Otacilia Severa), *Anazarbos* (Elagabalus, Severus Alexander), *Flaviopolis* (Commodus, Severus Alexander) ve *Epiphaneia* (III. Gordianus) gibi şehirlerde Asklepios konulu sikkelerin darp edildiği görülür. Bu sikkeler Ek-1'de verilen katalogda yer almaktadır.

* G. F., Hill, *BMC Lycaonia, Isauria and Cilicia*, London 1900, kataloğu, Elaiussa-Sebaste 15'te III. Gordianus'e ait bir sikkenin arka yüzünde ayakta duran ve yılanlı asasına yaslanan bir Asklepios tasvirinden bahsediliyor ama bu sikke çok yıpranmış ve detayları belli olmadığı için burada değerlendirmeye almıyoruz.

4. SONUÇ

Antik Kilikya'da özellikle iki merkez etrafında toplanan ve sikkeler aracılığıyla propagandası yapılan Asklepios tapınımı birkaç yüz yıl boyunca etkili olmuştur. Bununla beraber sağlık sorunları için başvuru yapılan tapınaklar sadece Asklepios'a adanmış olanlarla sınırlı değildir. Çok daha erken çağlarda başlamış olan gelenekler, Asklepios tapınımı ortaya çıktıktan sonra da var olmaya devam etmiştir. Bu çerçevede sağlık sorunlarına çare aranan yerler arasında bilicilik tapınakları da yer almaktadır.

Seleukeia'da (Silifke) *Apollon Sarpedonius* adına, *Mallos*'ta (Karataş) *Amphilokhos* adına ve *Mopsuestia*'da (Misis-Yakapınar) muhtemelen *Mopsos* adına kurulu bulunan tapınaklar Kilikya'daki büyük bilicilik merkezleriydi⁴⁷. *Tarsus*'ta ise *Apollon Patroos* hem bilicilik hem de sağlık bakımından diğer tanrı ve bilicilerle yarışiyordu⁴⁸. Bunların bazılarında kahinler sorulara rüyalarda görünerek cevap veriyorlardı. Şimdi Adana Müzesi'nde bulunan *Mopsuestia* orijinli bir yazıtta, yazıtı adayan kişi, tapınağın kahramanı *Mopsos*'un çocuklarını sadece bir kez değil, bir kaç kez iyileştirdiğini belirtir^{47 (s.2116)}.

Antik Triikka'da (Tessalia) ortaya çıktığına, Epidarus'ta (Peloponnesos) geliştiğine inanılan ve oradan Anadolu'ya Pergamon'a ve Hippokrates'in vatani Kos'a, oradan da Kilikya'ya ithal edilmiş gibi görünen *sağlık tanrısı kültü* aslında Kilikya için pek de yeni bir olgu sayılmamalıdır. Kilikya çok daha eski çağlarda da bir tedavi merkezi olmalıydı. Anadolu'nun büyük bir bölümü Hitit İmparatorluğunun hükümranlığı altındayken Çukurova bölgesinde Kizzuwatna Krallığı hüküm sürüyordu. Daha sonra Hititlerin eline geçtiğinde de bölge kültürel önemini yitirmemişti.

Kizzuwatna'nın istisnai dini önemi nedeniyle, Hitit Kralı II. Murşili (M.Ö. 1339-1310) bir çok kereler bayram ve dini ayinlere katılmak ve bir keresinde de büyü ve tıpla tedavi görmek üzere Kizzuwatna'ya gelmiştir. Murşili, Batı Anadolu'ya sefere giderken bir keresinde Kula (Manisa) civarında küçük

volkanik dağların patlaması ve lav püskürtmesi yüzünden çok korkmuş ve yüzü felç olmuştu. Bu aşırı psikoşok yüzünden konuşamaz da olmuştu. Kral bu derdinin büyüsel açıdan tedavisi için Kizzuwatna'ya gelmiş ve burada bir büyü ayini yaptırmıştı; bu ayinler gereği kendi vücudu, giydiği elbiseleri ve bindiği arabaya varıncaya kadar her şey büyüsel olarak temizlenmişti. İyileşip tekrar konuşmaya başlayabildi mi, bilemiyoruz. Ama kendisi bize Hitit devlet arşivleri içinde bulunan en güzel edebi tabletleri bırakmış olduğuna göre, Kizzuwatnalı doktorlar onu herhalde çok iyi tedavi etmişlerdi⁴⁹.

Bütün belgelenenlere ek olarak 1882 yılında Tepebağ Höyük'te bulunan ve daha öncelere, M.Ö. 1800'lere tarihlenmiş olan Mısır kökenli hemşire heykeli de buranın çok eski çağlardan beri bir tıp merkezi olduğu görüşünü desteklemektedir.

5. KAYNAKLAR

- 1- Uzel İ. Anadolu'da Bulunan Antik Tıp Aletleri, 2000, Ankara, s. 1.
- 2- Ünal A. Hititler Devrinde Anadolu II, 2003, İstanbul, s. 80.
- 3- Uzluk F N. Genel Tıp Tarihi I, 1958 Ankara, s. IX.
4. Herakleitos
Erişim (http://www.geocities.com/temellicus/felsefe/filazof_herakleitos.htm) Erişim tarihi: 25,03,2005.
- 5- Marketos S G. History of Medicine
Erişim (<http://asclepieion.mpl.uoa.gr/Parko/marketos2.htm>) 28.5.1997 Erişim tarihi: 25,03,2005
- 6- Daha detaylı bilgi için bkz., <http://www.mlahanas.de/Greeks/Erasitratos.htm>.
- 7- Lahanas M. Herophilus of Chalcedon, Erasistratus of Ioulis and the Illness of Antiochus.
Erişim (<http://www.mlahanas.de/Greeks/Erasitratos.htm>) 12.2.2005 Erişim tarihi: 25.03.2005
- 8- *Soranus of Ephesus: Who Was He and What Did He Do?* - Raju T N K. Historical Review and Recent Advances in Neonatal and Perinatal Medicine - Edited by Smith G F. and Vidyasagar D. Published by Mead Johnson Nutritional Division, 1980 Not Copyrighted by Publisher Chapter 27.
Erişim: (<http://www.neonatology.org/classics/mj1980/ch27.html>) 17.8.2002 Erişim tarihi: 25.03.2005
- 9- Bonnefoy Y. *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, I. Cilt, Ankara, 2000, s. 78.
- 10- Grimal P. *Mitoloji Sözlüğü, Yunan ve Roma*, (Çev: S.Tamgüç), 1997, İstanbul, s. 101.
- 11- Comte F. *Mitoloji Sözlüğü*, (Çev: M. Arslan), 2000, İstanbul, s. 55.
- 12- Pliny the Elder, *Natural History*, A Selection (Transl., John F. Healy), 1991, London, s. 261.
- 13- Homeros, *İlyada*, (Çev: A.Erhat- A.Kadir), 1981, İstanbul, II,731, 732.
- 14- P., Mela, *Chorographia* (Description of the World), (Transl., F.E. Romer), 1998, Michigan, II, 49.
- 15- M. Aurelius, *Meditations*, (Transl., A.S.L. Farquharson), Oxford, 1990, New York, V.8.

- 16- Levi P. *Eski Yunan, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi*, Cilt III. (Çev: N. Erdilek), 1987, İstanbul, s.167
- 17- Jackson R. *Roma İmparatorluğunda Doktorlar ve Hastalıklar*, (Çev: Mumcu Ş.), 1999, İstanbul, s.4.
- 18- Sayar M. Kilikya'da Tanrılar ve Kültler, *Olba II*, 1. Cilt, 1999, Mersin, s.146.
- 19- Siewert P. et.al, *Ergebnisse Eines Epigraphischen Forschungsaufenthalts in Hierapolis-Kastabala, VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1990, Antalya, s.204.
- 20- Jenkins G K. *Ancient Greek Coins*, 1990, London, s.14
- 21- Head B V. *Historia Numorum*, 1991, London, s. XXXIII
- 22- Sear D. *Greek Coins*, 1979, Vol. I, No. 2230 ve BMC 7, 17 – pl. XI, 13.
- 23- Tahberer B. Uzel İ. Tıp Tarihi Araştırmalarında Antik Sikkeler ve Sikke Literatürünün Önemi, *VIII. Tıp Tarihi Kongresi bildiri*, 16-18 Haziran 2004 Sivas-Divriği. Bu çalışma yakında kongre kitabında yayımlanacaktır.
- 24- *The Sacred Stories of Aelius Aristides: Book I: Dreams & Therapies from Asclepius*, translated by Leonard L. Thompson (Menasha, WI: Moulting Mantis Library, 2004).
- 25- Uzel İ. Anadolu Antik Şehir Sikkelerinde Asklepios Kültü, *XII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 1997, Ankara, s. 118.
- 26- Stevenson S W. *A Dictionary of Roman Coins*, 1964, London, s. 775.
- 27- Hill G F. *A Catalogue of the Grek Coins in the British Museum* (BMC). 1900, London, Caria 18.216.216.
- 28- Sear D. *Grek Imperial Coins*, London 1995, no., 1372 Peloponnesus-Epidauros ve no. 2534 (Pergamum) ve *SNG Deutschland*, Sammlung Hans von.Aulock, Kilikien, 1966, Berlin no. 7513 Mysia-Pergamum.
- 29- Sayar M. Antik Kilikya'da Şehirleşme, *XII. Türk Tarih Kongresi'nden ayırbaşım*, 1999b Ankara, s. 198
- 30- Kubitschek W. *Münzen von Aigeai in Kilikien*, 1909, s. 23.
- 31- Robert L. De Cilicie A Messine et a Plymouth, *Journal Des Savants*, 1973, Paris, s.184.

- 32- SNG Switzerland I Cilicia, Levante, Berne 1986. Bkz., SNG Levante, no. 1736, 1739/40, 1746, 1749, 1767, 1769, 1784.
- 33- R., Ziegler, Aigeai, der Asklepioskult, das Kaiserhaus der Decier und das Christentum, *Tykhe* 9, Deutschland, 1994 , s.187 - Levha 27.
- 34- [Philostratos. The Lives of the Sophists / Philostratus, Eunapius ; \(English transl. by Wright W C\)](#)
Erişim (<http://www.nationmaster.com/encyclopedia/Philostratus>) 2005. Erişim tarihi: 28.03.2005.
- 35- Apollonius of Tyana
Erişim (<http://www.nationmaster.com/encyclopedia/Apollonius-of-Tyana>) 2005. Erişim tarihi: 28.03.2005
- 36- C., Ptolemy, *The Geography* (Transl., Stevenson E L.) 1991, New York, V, VII (Aegae).
- 37- Weiss P. Ein Altar für Gordian III., die älteren Gordiane und die Severer aus Aigeai (Kilikien), *CHIRON* 12, 1982, s.191-205.
- 38- Ziegler R. *Städtisches Prestige und kaiserliche Politik*, 1985, Düsseldorf, s.82, dipnot 102 ve L., Robert, a.g.e., s. 199.
- 39- Jones J M. *A Dictionary of Ancient Roman Coins*. 1990, London, s.209.
- 40- Curtis J W. *The Coinage of Roman Egypt, A Survey*, reprinted by ANA, Plate XLIII, 1956, s. 60.
- 41- Grant M. *The Roman Emperors*, 1997, New York, s. 146.
- 42- Scarre C. *Chronicle of The Roman Emperors*. 1998, New York, s. 166-7.
- 43- Howgego C J. *Greek Imperial Countermarks*, 1985, London, no. 5.
- 44- Bloesch H. *Erinnerungen an Aigeai*, Münzkabinett Winterthur (Schweiz) 1989. s. 36-37
- 45- Karbach F B. Die Münzprägung der Stadt Irenopolis in Ostkilikien, *Jahrbuch f. Numismatik u. Geldgeschichte* 42/43, 1992/93, s. 87.
- 46- Tahberer, B. Some Unpublished and Rare Coins from Ancient Cilicia, *The Celator, Vol. 15, No. 10, 2001, s.24-34*.
- 47- MacKay T S. The Major Sanctuaries of Pamphylia and Cilicia, *Rise and Decline of the Roman World* – edited by Wolfgang Haase and Hildegard Temporini Hart II, Vo. 18.3, Berlin-New York 1990. s.2045-2129.

- 48- Tahberer B. Apollon Lykeios in Ancient Tarsos Numismatics, *The Celator*, Vol. 18, No.1, January 2004. s, 30-31,34-38. (Bu çalışma ayrıca 23-27 Eylül 2002 tarihinde Mersin'de yapılan *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi*'nde bir bildiri olarak sunulmuştur).
- 49- Ünal A. Adana'da Kizzuwatna Krallığı – Taş Devrinden Hitit Devleti'nin Yıkılışına Kadar Adana ve Çukurova Tarihi, *Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı*. Editörler E. Artun, M.S. Koz 2000, İstanbul, s. 57-58.

EK-1

ÜÇÜNCÜ BÖLÜMDEKİ SIKKELERE AİT KATALOG

Numismatik kaynaklardan yararlanılan çalışmalarda gelenek olduğu üzere, metin içerisinde geçen sikkelerin ön ve arka yüz envanter bilgileri; sikke lejantları, metal ve ağırlıkları, sikkelerin yer aldığı referanslar aşağıda verilmiştir. Çalışmada yer alan sikkelerin büyük çoğunluğu bronzdur ve bronz sikke metali **AE** olarak tanımlanmıştır. Gümüş bakır alaşımı billon sikkeler de BILL olarak tanımlanmıştır. **R-** (reverse) sikkenin arka yüz bilgileri anlamındadır. Sikke resimleri orijinal boyutlarında olduğu için sikke çapları belirtilmemiş, sadece ağırlıkları verilmiştir.

AIGEI

İmparatorluk Dönemi

Taenia giyen Asklepios büstü, sağa; önde yılanlı asa.

R- Sola, ayakta duran Hygieia, elinde tuttuğu phialeden yılan besliyor;

AIGEAION HP(?) ΦΗ(?) ΒΟΗ.

1- AE (BMC, Aegeae No. 20 - ağırlık verilmemiş, Levha IV no.5)

Marcus Aurelius Caesar (139-161)

M. Aurelius'un çıplak başlı büstü, sağa; **M AYPHAIOC OYHPOC KAICAP ...**

R- Yumurtaya dolanan yılan; altta yumurtadan çıkan kaplumbağanın ayakları ve başı (?); **ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΑΙΓΑΙΩΝ ΕϰΡ** (yıl 195 = 147/8).

2- AE 18.31 gr (Gorny&Mosch – Giessener Münzhandlung Auktion 112 no. 4223)

Commodus (177-192)

Commodus'un genç ve çıplak başı, sağa; ...**KOMMOΔO... KAI CAAAY (?) ...**

R- Dört sütunlu tapınak içinde, cepheden ayakta duran ve yılanlı esasına yaslanan Asklepios; **KOMOΔIANΩN ... AIT...**

3- AE 23.26 gr (Gorny&Mosch – Giessener Münzhandlung Auktion 113 no. 5504)

Septimius Severus (193 – 211)

Severus'un defne taçlı büstü, sağa; **AVT KAI A CEIT CE...**

R- Diademli Asklepios büstü, sağa; sağda yılan; **AΔPIANΩN AITΓEAIΩN ETVC (sic)**

MC (yıl 240 = 193/4)

4- AE 24.49 gr (SNG Levante 1735)

Julia Domna (S. Severus'un Karısı)

Domna'nın büstü, sağa; **IOVΛIAN ΔOMNAN CEB.**

R- Hygieia'nın büstü, sağa; omzunun etrafından önüne doğru dolanan yılan; **AΔPIANΩN AITΓEAIΩN ETVC (sic)** **MC** (yıl 240 = 193/4)

5- AE 26.12 gr (SNG Paris 2340)

Caracalla (198 – 217)

Caracalla'nın defne taçlı başı, sağa; ... **M AV CEOVHPOC ANTΩNEINOC CEB.**

R- Cepheden ayakta duran Asklepios sola bakıyor, yılanlı asasına yaslanıyor, solda Telesphoros;...**PIANΩN ...ANTΩNEINOYTI... ETOYC EC** (=260 = 213/4).
6- **AE** 17.98 gr (Levante Addendum 2 No.3)

Diademli Asklepios büstü, sağa; önde yılanlı asa; **AIΓEAIΩN ANTΩNEINOV-ΠOΛEΩC.**

R- Cepheden ayakta duran Asklepios, yılanlı asasına yaslanıyor, sola bakıyor; solda Telesphoros, sağda keçi; **MAKEΔONIKHC EYΓENOYC BEC** (yıl 262 = 215/6).
7- **BILL** 13.31 gr (SNG Levante 1741)

Caracalla'nın defne taçlı büstü, sağa; **AVT K MAV CEOVHPOC ANTΩNEINOC CEB.**

R- Solda, cepheden ayakta duran Asklepios yılanlı asasına yaslanıyor, sola bakıyor; sağda, cepheden ayakta duran Hygieia, sol elinde tuttuğu kaptan sağ koluna dolanan yılanı besliyor; ortada Telesphoros; altta keçi; **CEVHPIANΩN AIΓAIΩN ANTΩNEINOYTI OΛEI BEC** (yıl 262 = 215/6).
8- **AE** 20.53 gr (SNG Levante 1742)

Caracalla'nın defne taçlı büstü, sağa; **AVT K MAV CEOVHPOC ANTΩNEINOC CEB.**

R- Sekiz sütunlu tapınak içinde, karşılıklı ayakta duran Asklepios ve Hygieia; altta keçi; **CEVHPIANΩN AIΓAIΩN ANTΩNEINOYTI OΛEI BEC** (yıl 262 = 215/6).
9- **AE** 18.50 gr (SNG Levante 1743) Öy.'de CM: büst

Macrinus (217 – 218)

Macrinus'un defne taçlı büstü, sağa; AVT K M OII CEV MAKPINOC.

R- Sekiz sütunlu tapınak içinde, cepheden ayakta duran ve yılanlı esasına yaslanan Asklepios; alınlıkta kartal; MAKPINOVPIO M EVT II Θ AITTON ΔEC (yıl 264 = 217/8).

10- AE 21.00 gr (SNG Paris 2342) Öy.'de CM: 1) defne taçlı baş, 2) kartal (Howgego, 100, 336)

Macrinus – Diadumenianus (217 - 218)

Macrinus ve Diadumenianus'un karşılıklı büstleri; ... CEV MAKP...

R- Yılanlı asa (üzerinde kartal sola?): ... AIT.. E...

11- AE 12.07 gr (Tahberer Koleksiyonu Env. No. 2443) Öy.'de CM: 1) defne taçlı baş, 2) kartal (Howgego, 100, 336)

Elagabalus (218 – 222)

Elagabalus'un defne taçlı büstü, sağa; AVT K M AV CE ANTΩNINOC.

R- Sağa ayakta duran Hygieia (?); ANTΩNI... M E II Θ AITAIΩN ΔEC (yıl 264 = 217/8)

12- AE 16.25 gr (SNG von Aulock 5456)

Severus Alexander (222 – 235)

S. Alexander'in defne taçlı büstü, sağa; **M AVP CEVHPOC AΛEΞANΔPOC.**

R- Sepet içinde yumurtaya dolanan yılan; iki yanında birer yanan meşale; **AΔPIANΩN AIGAIΩN EOC** (yıl 275 = 228/9).

13- **AE** 12.08 gr (SNG Paris 2358)

S. Alexander'in defne taçlı büstü, sağa; **AVT CEVHPOC AΛEΞANΔPOC.**

R- Yumurtaya dolanan yılan; altta yumurtadan çıkan kaplumbağanın ayakları ve başı (?); **AΔPIANΩN AIGAIΩN EOC** (yıl 275 = 228/9).

14- **AE** 10,36 gr (SNG Levante 1759 - 1758)

S. Alexander'in defne taçlı büstü, sağa; **M AVP CEVHPOC AΛEΞANΔPOC.**

R- Üzerinde küçük bir Asklepios büstü, bulunan ve etrafına yılan dolanan sandaletli ayak; **AΔPIANΩN AIGAIΩN EOC** (yıl 275 = 228/9).

15- **AE** 10,22 gr (Addendum Levante 2, yayına hazırlanıyor; Bu sikkeyi burada yayınlamamıza izin verdiği için kendisine teşekkür ediyoruz. başka örnekler için bkz., SNG Paris 2360Lindgren/Kovacs,1985, No. 1404)

S. Alexander'in defne taçlı büstü, sağa; **AVT K M AVP CE AΛEΞANΔPOC.**

R- Ucunda kartal bulunan yılanlı asa; **AIGAIΩN OC** (yıl 276 = 229/30).

16- **AE** 8.95 gr (SNG Levante 1765)

S. Alexander'in askeri kıyafetli, rahip diademli büstü, sağa; önde yılanlı asa; **ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ ΑΡΧ Μ[Ε ΟΙ]Κ Κ ΑΣΚΛΗ.**

R- Yılanlı asa tutan Alexander sunak üzerinde adak yapıyor, arkasında duran Tykhe kendisini taçlandırıyor; karşısında ayakta duran Asklepios yılanlı asasına yaslanıyor; [...]**ΠΙΣ ΘΕ ΑΛΕΞ[...]** **ΝΕΩΚΟΡ[...]** **ΑΙΓΕΩΝ.**

17- AE 37.40 gr (Ziegler, 1988, 1394)

S. Alexander'in defne taçlı büstü, sağa; **ΑΥΤ Κ Μ Α ΚΕΟΝΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. ΚΕΒ.**

R- Sepet içinde çıkan yılan; iki yanında birer yanan meşale; **ΑΛΕΞΑΝΔ[Ρ]ΟΠΟΛΙΣ** (*sic*) **ΑΔΡ ΑΙΓΑΙΩΝ ΖΟΚ** (yıl 277 = 230/1).

18- AE 14.85 gr (SNG Levante 1766)

S. Alexander'in defne taçlı büstü, sağa; **ΑΥΤ ΚΑΙ Μ ΑΥΡ ΚΕΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ..**

R- Yılanlı asasına yaslanan Asklepios; solda Telesphoros; sağda keçi; **ΚΕΥ** **ΑΔΡ ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΖΟΚ** (yıl 277 = 230/1).

19- AE 10.47 gr (SNG Levante 1768)

S. Alexander'in askeri kıyafetli, rahip diademli büstü, sağa; önde ucunda kartal bulunan yılanlı asa; **ΑΥΤ Κ Μ Α ΚΕΟ ΑΡΧ[Κ?]ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ.**

R- Asklepios tapınağı önünde ayakta duran imparator, kısa chiton giyiyor, sol elinde, ucunda kartal bulunan yılanlı asa ve sağ elinde önündeki sunak üzerinde phiale tutuyor; **ΕΥΤ Π ΝΕΩΚΟΡΟΒ ΑΔΡ ΑΙΓΑΙΩΝ ΖΟΚ** (yıl 277 = 230/1).

20- AE 28.91 gr (SNG Levante 1771)

S. Alexander'in defne taçlı büstü, sağa; önde ucunda kartal bulunan yılanlı asa; **AVT K M A CEOVH AΛEΞANΔPOC...**

R- Kıvrılarak sağa ilerleyen yılan; üstte keçi; **AΛEΞANΔPOΠOΛIC AΔ AΓΓAION ZOC** (yıl 277 = 230/1).

21- AE 12.52 gr (SNG Paris 2367, SNG Levante Suppl. 410)

S. Alexander'in rahip diademli büstü, sağa; sağda yılanlı asa; [**AVT KAI M A CEO APX C? AΛEΞANΔPON**].

R- Sekiz sütunlu tapınak içinde ayakta duran Asklepios yılanlı asasına yaslanıyor; **NEΩKOPOY AΓΓEAIΩN..**

22- AE 22.00 gr (Ö. Çamurdan Koleksiyonu Env. No. 1195)

S. Alexander'in askeri kıyafetli, rahip diademli başı, sağa; önde ucunda kartal bulunan yılanlı asa; **AVT K M AVP CEV AΛEΞANΔPOC.**

R- Dört sütunlu tapınak içinde ayakta duran Asklepios; **MAK EVT ΠIC ΘE AΓΓEΩN NEΩKOPOV HOC** (yıl 278 = 231/2).

23- AE 12.76 gr (SNG Levante 1774)

S. Alexander'in askeri kıyafetli, rahip diademli büstü, sağa; önde ucunda kartal bulunan yılanlı asa; **AVT KAI AΛEΞANΔPON APX ME OIK K ACK.**

R- Sola, oturan Tykhe küçük, tetrastil bir tapınak tutuyor; önde keçi; **MA EV ΠIC ΘEOΦI NEΩKOPOV AΓΓEΩN HOC** (yıl 278 = 231/2).

24- AE 22.89 gr (SNG Levante 1775)

Julia Mamaea (S. Alexander'in Annesi)

Mamaea'nın büstü, sağa; **ΙΟΥΛΙΑ ΜΑΜΕΑ ΣΕΒ ΑΥ.**

R- Ayakta duran Asklepios yılanlı esasına yaslanıyor; solda Telesphoros; sağda keçi; **ΑΛΕΞΑΝ ΠΟ ΑΙΓΕΩΝ ΝΕΟΚΟΡΟΒ ΗΟC** (yıl 278 = 231/2).

25- **ΑΕ** 10.38 gr (SNG Levante 1778; Ziegler, 1988, 1397)

Pupienus (Nisan-Temmuz 238)

Pupienus'un defne taçlı büstü, sağa; **ΑΥΤ ΚΑΙ Μ ΚΛ...**

R- Ayakta duran Asklepios yılanlı esasına yaslanıyor; solda Telesphoros; sağda keçi; **ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΝΕ... ΔΠC** (yıl 284 = 238).

26- **ΑΕ** 22.40 gr (SNG Paris 2373)

Balbinus – Pupienus – III. Gordianus

Defne taçlı Balbinus ve Pupienus büstleri arasında defne taçlı Gordianus'un başı; **ΑΥΤ Κ ΠΟΝΗΗΝΙΟC (sic) Κ ΒΑΛΒΕΙΝΟC Κ ΓΟΡΔΙΑΝ ΚΑΙ ΣΕΒΒΒ.**

R- Sağda, ayakta duran Asklepios yılanlı esasına yaslanıyor, solda Hygieia elinde tuttuğu phialeden koluna dolanmış olan yılanı besliyor, ortada Telesphoros; **ΑΔΡΙ ΑΙΓΑΙΩΝ ΝΕΩ Ν ΔΠC** (yıl 284 = 238).

27- **ΑΕ** 14.99 gr (SNG Paris 2374)

Philippus I – Philippus II – Otacilia Severa

Philippus I, Philippus II ve Otacilia Severa'nın büstleri; **[ΑΥΤ] ΚΑΙ ΜΑ ΙΟΥ ΦΙΛΙΠΠΙΟC ΣΕ ΜΑ ΙΟΥ ΦΙΛΙΠΠΙΟΝ Κ[ΑΙ] Μ Ω ΣΕΟΥΗΡΑΝ ΣΕΒ.**

R- Altı sütunlu tapınak içinde Asklepios ve Telesphoros; alınlıkta kartal; **EV ΠΙΙ ΘΕ ΜΑ ΑΙΓΕΩ ΝΕΩ... C...**

28- AE 11.91 gr (SNG Paris 2376; başka bir örnek için bkz., SNG Levante 1780)

Phillippus'un defne taçlı büstü, sağa; **ΜΑΡΚΟΝ ΙΟΥ ΛΙΟΝ ΦΙΛΙΠΠΙΟΝ ΚΑΙΣΑΡΑ ΣΕΒ.**

R- Ayakta duran Asklepios yılanlı asasına yaslanıyor; solda Telesphoros; sağda keçi; **ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΝΕΩ ΟΚΟΡΟΒ ΝΑΒΑΡ 4C** (yıl 290 = 244).

29- AE 19.82 gr (SNG Levante 1781).

Philippus II (244 - 249)

Phillippus'un defne taçlı büstü, sağa; **ΜΑΡ ΙΟΥ ΦΙΛΙΠΠΙΟΝ ΕΠΙ ΚΕΣ.**

R- Sola, oturan Tykhe sağ elinde küçük bir tapınak tutuyor; önde keçi; **EV ΠΙΙ ΘΕ ΜΑ ΑΙΓΕΩΝ ΝΕ Β 4C** (yıl 292 = 245/6).

30- AE 11.22 gr (Ziegler, 1988, 1398; başka örnekler için bkz., SNG Copenhagen 39, SNG Paris 2375-Philip I?)

Otacilia Severa (Philippus I'in Karısı)

O. Severa'nın büstü, sağa; **ΜΑΡΚΙΑ ΟΤΑΚΕΙΛΙΑ ΣΕΟΥΗΡΑ ΣΕΒ.**

R- İçinde üç yumurta bulunan kase; aralarında iki yılan; **ΣΕΥ ΑΔΡ ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΦΙΛΙΠΠ... ΕΤ 4C** (yıl 290 = 243/4).

31- AE 10.69 gr (SNG Levante, Suppl. 412; başka bir örnek için bkz., SNG Levante 1783 - arka yüz farklı)

Herennia Etruscilla (Traianus Decius'un Karısı)

H. Etruscilla'nın büstü, sağa; ... **EΘΡΟΥΣΚΙΑΑΑ CEB.**

R- Oturan keçi; etrafında Zodiak sembolleri; **ACKΛΗΠΠΟΥΠΙΟΛΕ [...]** **ΑΙΓΕΩ SϩC** (yıl 296 = 249/50).

32- **AE** 10.22 gr (Some Cilician Coins in the Hatay Museum 255; başka bir örnek için bkz., SNG Paris 2378)

(Çalışma bittiği sırada sikke resmi ele geçmemiştir)

Herennius Etruscus (249-251)

H. Etruscus'un şua taçlı büstü, sağa; **K EP ET M ΔEKIOC ΘK Y CEBΑ.**

R- Asklepios büstü, sağa; önde yılanlı asa; **ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΝΕΩΚΟΡΟΥ ΘΕΟ ΖϩC** (yıl 297 = 250/1).

33- **AE** 14.60 gr (Levante Addendum 2 No. 5)

Hostilianus (250)

Hostilian'ın defne taçlı büstü, sağa; **Γ ΟΥ ΟC ΜVINTOC Θ KV CEBΑ.**

R- Hygieia olarak imparatoriçe Etruscilla'nın örtülü ve stephaneli büstü, sağa; sağda omzuna dolanan yılan, muhtemelen içinde yumurta olan bir tabaktan besleniyor; **ΑΙΓΑΙΩΝ ΝΕΩΚΟΡΟΥ ΖρΣ** (yıl 297 = 251).

34- **AE** 14.52 gr (SNG Levante 1785; başka bir örnek için bkz., Ziegler, Samml., 1401)

Aemilianus (253)

Aemilian'ın defne taçlı büstü, sağa; **ΑVΤ ΑΙΜΙΛΙΟC ΑΙΜΙΛΙΑΝΟC CEB.**

R- Dört sütunlu tapınak içinde ayakta duran Asklepios, yılanlı asasına yaslanıyor; alınlıkta kartal; **ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΝΕΩΚΟ ΝΑΒΑΡΧΙ Θ ϩC** (yıl 299 = 253).

35- **AE** 11.04 gr (SNG Levante 1789)

I. Valerianus (253 - 260)

Valerianus'un şua taçlı büstü.; **AV KAI ΠΟΥ ΛΙΚ ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC CE.**

R- Tetrastil tapınak içinde ayakta duran Asklepios yılanlı esasına yaslanıyor; alınlıkta kartal; **ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΝΕΩΚΟ ΝΑΥΑΡΧΙC** Ⓞ 4C (yıl 299 = 253).

36- **AE** 12.73 gr (Lindgren 1410; başka bir örnek için bkz., SNG Levante 1793)

Valerianus'un şua taçlı büstü.; **AV KAI ΠΟΥ ΛΙΚ ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟ CEB.**

R- Ayakta duran Asklepios yılanlı esasına yaslanıyor; solda Telesphoros; sağda keçi; **ΑΙΓΑΙΩΝ ΝΕΩ ΝΑΥΑΡ ΕΤ Τ** (yıl 300 = 253/4)

37- **AE** 11.60 gr (SNG Levante 1798)

Valerianus'un şua taçlı büstü, sağa; **AV KAI ΠΟΥ ΛΙΚ ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC CEB.**

R- Sola oturan Hygieia, önündeki sepetten çıkan yılanı, sağ elinde tuttuğu phialeden besliyor; **ΑΙΓΑΙΕΩΝ ΝΕΩΚΟ ΝΑΥΑΡ ΕΤ Τ** (yıl 300 = 253/4)

38- **AE** 17.35 gr (SNG Paris 2382; başka bir örnek için bkz., Lindgren 1412)

Asklepios rahibi olarak Valerianus'un defne taçlı büstü; sağda yılanlı asa; **AV KAI ΠΟΥ ΛΙΚΙ ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC CEB.**

R- Gorgon başı etrafında zodiak halkası; **ΑΙΓΕΩΝ ΝΕΝΑ.**

39- **AE** 22.20 gr (AMM En. No. 240-1)

Valerianus'un defne taçlı büstü.; sağda yılanlı asa; **ΑΥ ΚΑΙ ΠΟΤΑΜΑΡΧΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΪΚΤΟΡ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ**.

R- Aslan ayaklı agonistik masa üzerinde, içinde iki palmye dalı bulunan ödül vazosu; her iki tarafında birer para kesesi; altta amphora (klerotis); **ΙΕΡ ΟΙΚΟΝ ΜΕΝΙ ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ ΑΙΓΑΙΩΝ** T (yıl 300 = 253/4)

40- **ΑΕ** 14.29 gr (SNG Levante 1802; başka örnekler için bkz., SNG Levante 1803, SNG Paris 2388, Ziegler, Prestige, 51, 62, Ziegler, Samml., 1403, 1404)

Valerianus'un defne taçlı büstü. sağda yılanlı asa; **ΑΥ ΚΑΙ ΠΟΤΑΜΑΡΧΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΪΚΤΟΡ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ**.

R- İki sütunlu tapınak ve yanar sunak önünde ayakta duran togalı imparator, yılanlı asa tutuyor ve sağ elindeki phiale ile libasyon yapıyor; **ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΝΕΩ ΝΑΥΑΡΧΙΑΔΟΣ** T (yıl 300 = 253/4)

41- **ΑΕ** 18.46 gr (SNG Levante 1801)

IRENOPOLIS

Domitianus (81 – 96)

Domitianus'un başı, sağa; **ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡ ΚΑΙ ΠΟΤΑΜΑΡΧΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΪΚΤΟΡ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ**.

R- Sağa, ayakta duran Hygieia sağ elinde yere doğru bir dal, sol elinde, koluna dolanan yılanın beslendiği bir phiale tutuyor; **ΙΡΗΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΕΤΟ ΒΜ** (yıl 42 = 93/4).

42- **ΑΕ** 9.64 gr (Lindgren 1518; başka örnekler için bkz., Karbach, 4 – 9, SNG Paris 2248-9, SNG Levante 1600, Ziegler, Samml., 1324)

Traianus (98 – 117)

Traianus'un defne taçlı başı, sağa; **ΑΥΤΟ ΚΑΙ ΠΟΤΑΜΑΡΧΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΪΚΤΟΡ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ**.

R- Sağa, ayakta duran Hygieia sağ elinde yere doğru bir dal, sol elinde, koluna dolanan yılanın beslendiği bir phiale ve bir salkım üzüm tutuyor; **IPHNOΠOΛEITΩN ETOVC Z M** (yıl 47 = 98/9).

43- **AE** 6.14 gr (SNG Levante 1605; başka örnekler için bkz., Karbach, 26 - 29, SNG Paris 2253-4, Ziegler, Samml., 1325-8; üzümlü olmayanlar da var)

Antoninus Pius (138 - 161)

A. Pius'un şua taçlı başı, sağa; **AVT K T AI Λ AΔP ANTΩNINOC CEB EVC ΠΠ.**

R- Kutsal su (kaplıca) kaynağı; **IPHNOΠOΛITΩN ETO ΘP** (yıl 109 = 160/1).

44- **AE** 8.50 gr (Karbach 34.1)

A. Pius'un defne taçlı başı, sağa; **AVT KAI AΔP ANTΩNINOC CEB E ΠΠ.**

R- Karşılıklı Asklepios ve Hygieia büstleri; arada yılan; altta Telesphoros (?); **IPHN[OΠO]ΛITΩN ETOV ΘP** (yıl 109 = 160/1).

45- **AE** 10.48 gr (Karbach 41; başka örnekler için bkz., Karbach, 38-40, SNG Levante 1606, SNG Paris 2256)

Marcus Aurelius (161 – 180)

M. Aurelius'n defne taçlı pelerinli ve zırlı büstü, sağa;

AVT K M AVP ANTΩNEINOC CEB.

R- Sağda, ayakta duran Asklepios yılanlı asasına yaslanıyor, solda, ayakta duran Hygieia sol elinde tuttuğu phialeden yılan besliyor; **IPHNOΠOΛITΩN ETOVC ΘIP** (yıl 109 = 160/1).

46- **AE** 11.31 gr (Karbach 52; başka örnekler için bkz., Karbach 51-53, SNG Paris 2259)

Septimius Severus (193 – 211)

S. Severus'un defne taçlı pelerinli ve zırlı büstü, sağa;
AVT K Λ CEΠ CEVHPON ΠEP CEB.

R- Taenia giyen Asklepios başı, sağa; önde yılanlı asa;
EIPHNOΠOΛITΩN ETOVC ΔMP (yıl 144 = 195/6).

47- AE 14.65 gr (Karbach 68; başka örnekler için bkz., Karbach, 64-67, SNG Paris 2264, Levante 1611 aynı sikke ve 1610)

S. Severus'un defne taçlı pelerinli ve zırlı büstü, sağa; **AVT K Λ CEΠ CEVHPON Π CEB.**

R- Stephane giyen Hygieia başı, sağa; omzunda yılan; önde bir salkım üzüm (?);
EIPHNOΠOΛITΩN ETOVC ΔMP (yıl 144 = 195/6).

48- AE 9.63 gr (Karbach 62; başka bir örnek için bkz., Karbach 63)

Julia Domna (S. Severus'un Karısı)

J. Domna'nın büstü, sağa; **IOVΛIA ΔOMNA CEB.**

R- Kutsal su (kaplıca) kaynağı; **EIPHNOΠOΛITΩN ETO ΔMP** (yıl 144 = 195/6).

49- AE 7.39 gr (Tahberer Koleksiyonu En. No. 466; başka örnekler için bkz., Karbach 57, 58, Ziegler, Samml, 1336)

Caracalla (198 – 217)

Caracalla'nın defne taçlı pelerinli ve zırlı büstü, sağa;
AVT KAI M AVPH ANTONINOC.

R- Ayakta duran Asklepios yılanlı asasına yaslanıyor;
EIPHNOΠOΛITΩN ETOVC ΘMP (yıl 149 = 200/1).

50- AE 13.03 gr (Karbach 78) Öy.,'de C.M. Howgego 251, Hygieia veya Nemesis ayakta

Caracalla'nın defne taçlı pelerinli ve zırlı büstü, sağa; **AVT K M AVP CEV ANTΩNEINOC.**

R- Ayakta duran Asklepios yılanlı asasına yaslanıyor; **ΕΙΡΗΝΟΠΟΛΙΤΩΝ [Α]ΕΡ** (yıl 161 ? = 212/3).

51- **AE** 14.39 gr (SNG von Aulock 5590) Öy.,'de C.M. Howgego 105, İmp. başı

Caracalla'nın defne taçlı pelerinli ve zırlı büstü, sağa; **AVT KAI M AVPH ANTONEINOC.**

R- Ayakta duran Hygieia sol elinde tuttuğu phialeden sağ eline dolanan yılanı besliyor; **ΕΙΡΗΝΟΠΟΛΙΤΩΝ ΕΤΟVC ΘΜΡ** (yıl 149 = 200/1).

52- **AE** 11.70 gr (Karbach 79)

Caracalla'nın defne taçlı pelerinli ve zırlı büstü, sağa; **AVT KAI M AVP CEV ANTΩNEINOC.**

R- Karşılıklı Asklepios ve Hygieia büstleri; arada yılanlı asa; **ΕΙΡΗΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΓΕΡ** (yıl 163 = 215/6).

53- **AE** 10.62 gr (Karbach 92.2; başka örnekler için bkz., Karbach 93.2, BMC Irenopolis 11)

Severus Alexander (222 – 235)

S. Alexander'in defne taçlı büstü, sağa; **AVT KAI CEV ΑΛΕΞΑΝΔΡΟC.**

R- Sağda, Asklepios ayakta duruyor ve yılanlı asasına yaslanıyor; solda Hygieia ayakta duruyor sol elinde tuttuğu phialeden yılan besliyor; ortada Telesphoros; **ΕΙΡΗΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΕΤΟVC ΒΟΡ** (yıl 172 = 223/24).

54- **AE** 12.80 gr (SNG von Aulock 5594; başka örnekler için bkz., Karbach 109.3 aynı sikke - ayrıca Karbach 123.2 ve 124 **ΔΟΡ** =yıl 174 tarihli, aynı arka yüz konulu sikkeleri de listelemiş.)

S. Alexander'in defne taçlı büstü, sağa; **ΑΥΤ Κ Μ ΑΥΡ ΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ**.

R- Hygieia kaplıca açık hava tapınma yerinde oturuyor, yılan tutuyor; sağda, ağaç ?; **ΕΙΡΗΝΟΠΟΛΙΤΩΝ ΔΟΡ** (yıl 174 = 225/6).

55- AE 20.00 gr (Ö. Çamurdan Koleksiyonu Env. No. 1384) Öy.,'de CM: erkek başı

III. Gordianus (238 – 244)

Gordianus'un şua taçlı büstü, sağa; **ΑΥ Κ Μ ΑΝΤΩ ΓΟΡΔΙΑΝΟΣ**.

R- Sağda, Asklepios ayakta duruyor ve yılanlı asasına yaslanıyor; solda Hygieia ayakta duruyor sol elinde tuttuğu phialeden yılan besliyor; **ΕΙΡΗΝΟΠΟΛΙΤΩΝ ΕΤ ΒΟΡ** (yıl 192 = 243/4).

56- AE 14.18 gr (SNG von Aulock 5596) Öy.,'de C.M. Howgego 616, (başka örnekler için bkz., SNG Levante 1622 aynı sikke, Karbach 141.4, SNG Paris 2270, Ziegler, Samml., 1349-50, Lindgren 1523, SNG Copenhagen 150)

Valerianus Senior (254 – 260)

Valerianus'un şua taçlı büstü, sağa; **ΑΥ Τ Κ Π ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟΣ** (sic).

R- Sağda, Asklepios ayakta duruyor ve yılanlı asasına yaslanıyor; solda Hygieia ayakta duruyor sol elinde tuttuğu phialeden yılan besliyor; **ΕΙΡΗΝΟΠΟΛΙΤΩΝ ΓΟΡ** (yıl 203 = 254/5) H (= 8 assaria).

57- AE 15.82 gr (SNG Levante 1624) Öy.,'de CM: Athena, (başka örnekler için bkz., SNG Paris 2273-2276, Ziegler, Samml., 1352-1355, SNG von Aulock 5598, BMC Irenop., 12, Lindgren 1525, SNG Copenhagen 151, Karbach 163-170)

Asklepios konulu sikke basan diğer Kilikia Şehirleri

Lyrbe

III. Gordianus (238 – 244)

Gordianus'un defne taçlı büstü, sağa: AVT KAIC ANTΩNEINOC.

R- Karşılıklı ayakta duran Asklepios ve Hygieia; ortada Telesphoros; AVPBETΩN.
58- AE 17.31 gr (SNG Levante 266)

Kolybrassos

Marcus Aurelius (161-180)

M. Aurelius'un defne taçlı büstü, sola: AVT KAIC ANTΩNEINOC.

R- Cepheden ayakta duran Asklepios sola bakıyor, yılanlı asasına yaslanıyor;
KOΛV BPACCEΩN.

59- AE 9.00 gr (Ziegler Samml., 27; başka bir örnek için bkz., SNG Levante 314,)

M. Aurelius'un defne taçlı büstü, sağa: AVT KAI O (sic) ANTΩNEINOC.

R- Ayakta duran Hygieia sol elinde tuttuğu phialeden sağ eline dolanan yılanı besliyor;
KOΛV BPACCEΩN.

60- AE 4.26 gr (SNG Levante 317; başka örnekler için bkz., SNG Levante 318 büstü, sola, Ziegler Samml., 28-32, BMC Kolybrassos 3)

Laertes

Maximus Caesar (235 - 238)

Maximus'un çıplak başlı büstü, sağa; Γ IOV OVHP MAΞIMOC KAICAP.

R- Cepheden ayakta duran Asklepios sola bakıyor, yılanlı asasına yaslanıyor; ΛΑΕΡΤΕΙΤΩΝ.

61- AE 6.08 gr (SNG Paris 600; başka örnekler için bkz., SNG Levante Suppl. 66, Ziegler Samml., 89)

Elaiussa - Sebaste

Severus Alexander (222 – 235)

S. Alexander'in defne taçlı büstü, sağa: AV K M AV P CEVHP AΛEΞANΔPOC.

R- Cepheden ayakta duran Asklepios sola bakıyor, yılanlı asasına yaslanıyor; sağda Telesphoros; CEBACTH IEPA AC AVT NAVAPX.

62- AE 17.53 gr (SNG Levante, Suppl. 231)

III. Gordianus (238-244)

III. Gordianus'un defne taçlı büstü, sağa: AVT K M ANTΩ... ΓOPΔIANOC.

R- Cepheden ayakta duran Asklepios sola bakıyor, yılanlı asasına yaslanıyor; CEBACTH IEPA ... NAVAPX... ΠICP ΔET.

63- AE 16.90 gr (RPC 7 Maximinus-III. Gordianus Cilicia – yayına hazırlanıyor, RPC 7 “Maximinus-III. Gordianus” Cilicia'yı yayına hazırlayan ve bu sikke ve aşağıda 61 numaralı sikkeleri burada yayınlamamıza izin veren E. Levante'ye teşekkür ediyoruz.)

Valerianus Senior (253 – 260)

Valerianus'un defne taçlı büstü, sağa; AVT K Π AIK OVAΛEPIANOC.

R- Cepheden ayakta duran Asklepios sağa bakıyor, yılanlı asasına yaslanıyor; sağda Telesphoros; CE[BAC]TH IEPA C [...] ΠICP ΔET.

64- AE 12.89 gr (Ziegler, Samml., 577; başka bir örnek için bkz., Imhoof-Blumer, Elaiussa-Sebaste 45)

Soloi – Pompeiopolis

Julia Mamaea (S. Alexander'in Annesi)

J. Mamaea'nın büstü, sağa; **IOVΛIAN MAMAIAN CEB.**

R- Karşılıklı ayakta duran Asklepios ve Hygieia; ortada Telesphoros;

ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΙΕΡΑC ΚΑ ΑΥΤΟΝ ΗqC (yıl 298 = 232/3); ∫ S (= 12 assaria ?)

65- AE 19.90 gr (SNG Paris 1242; başka bir örnek için bkz., SNG Levante Suppl. 246)

Tarsos

Caracalla (198 – 217)

Defne taçlı büstü, sağa; **AVT KAI M AYP CEYHPOC ANTONINEINOC CEB IIII.**

R- Sola ayakta duran asker kıyafetli imparator, sağa bakıyor, sağ eli havada, sağda, sola ayakta duran Asklepios, beline yasladığı sol elinde yılanlı asa tutuyor, imparatoru taçlandırıyor; ...**TAPCOV...B...**

66- AE 21.08 gr (Gorny & Mosch Auction 122 No. 1831- yanlışlıkla Soloi-Pompeiopolis'e verilmiş. Sağlık sorunları nedeniyle Anadolu'da bulunan bütün Asklepieionlar'ı ziyaret eden Caracalla'ya ait olan bu unique sikke şimdi E. Levante koleksiyonundadır. Bu sikkeyi burada yayınlamamıza izin verdiği için kendisine teşekkür ediyoruz).

Maximinus (235 – 238)

Maximinus'un şua taçlı büstü, sağa; **AVT Κ Γ ΙΟV ΟVΗ ΜΑΞΙΜΕΙΝΟC ΠΙΙ.**

R- Karşılıklı ayakta duran Asklepios ve Hygieia; ortada Telesphoros; **TAPCOV ΤΗC ΜΗΤΡΟΠΟΛΕω ΑΜΚ ΓΒ.**

67- AE 24.84 gr (SNG Levante 1093)

Pupienus (Nisan-Temmuz 238)

Pupienus'un defne taçlı büstü, sağa; AVT ΚΕC... ΠΟΥΠΗ... ΠΠ.

R- Karşılıklı ayakta duran Asklepios ve Hygieia; ortada Telesphoros; ΤΑΡCΟV ΤΗC ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩ ΑΜΚ ΓΒ.

68- AE 22.70 gr (RPC 7 Maximinus-III. Gordianus Cilicia – yayına hazırlanıyor – [67 numaralı sikkenin arka yüzü ile aynı kalıp olduğu için bu sikkenin fotoğrafını burada vermiyoruz.](#))

Philippus I (244 – 249)

Philippus'un şua taçlı büstü, sağa; AVT ΚΑΙ ΙΟV ΦΙΛΙΠΠΟΝ ΕVΤ ΕVC ΠΠ.

R- Karşılıklı ayakta duran Asklepios ve Hygieia; ortada Telesphoros; ΤΑΡCΟV ΤΗC ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΜΑ[Κ ΓΒ].

69- AE 19.84 gr (SNG von Aulock 6061)

Traianus Decius (249 – 251)

T. Decius'un şua taçlı büstü, sağa; AVT ΚΑΙ Γ ΜΕC ΚVΙΝ ΔΕΚΙΟC ΤΡΑΙΑΝΟC ΠΠ.

R- Karşılıklı ayakta duran Asklepios ve Hygieia; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΑΜΚ ΓΒ.

70 AE 19.81 gr (SNG Levante 1159)

Augusta

Elagabalus (217 - 222)

Elagabalus'un defne taçlı büstü, sağa; AVT ΚΑΙ Μ ΑVΡ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC CΒ(sic).

R- Karşılıklı ayakta duran Asklepios ve Hygieia; **ΑΥΤΟΒΥΤΑΝΩΝ ΕΤ ΗΨΡ** (yıl 198 = 218/9)
71 AE 12.47 gr (Karch, Augusta 93)

Mopsuestia

Tranquillina (III. Gordianus'ün Karısı)

Tranquillina'nın büstü, sağa; **ΚΑΒΕΙΝΙΑ ΤΡΑΝΚΥΙΛΛΕΙΝ...** (sic).

R- Cepheden ayakta duran Asklepios yılanlı asasına yaslanıyor; sağda Telesphoros; **ΑΔΡΙ ΓΟΡΔΙΑΝΩΝ ΜΟΨΕΑΤΩΝ ΘΤ** (yıl 309 = 241/2).

72 AE 18.66 gr (SNG Levante 1353, ayrıca Ziegler, Samml., 940)

Otacia Severa (I. Philippus'un Karısı)

Otacia'nın stephaneli büstü, sağa; **ΟΤΑ ΚΕΥΗΡΑ ΚΕ.**

R- Cepheden ayakta duran Asklepios, sola bakıyor, yılanlı asasına yaslanıyor; **ΑΔΡ ΜΟΨΕΑΤΩΝ ΕΤ [ΑΙ]Τ** (yıl 311 = 244/5).

73 AE 7.73 gr (CNG Auction XXIII, lot 424 – RPC 8 Mopsus Otacia Severa n.2)

Anazarbos

Elagabalus (218 – 222)

Elagabalus'un şua taçlı başı, sağa; **ΑΥΤ Κ Μ ΑΥ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΚ ΚΕΒ.**

R- Sağa, ayakta duran Hygieia, phialeden eline dolanan yılanı besliyor; **ΑΝΑΖΑΡ ΜΗΤΡΟΠ ΑΜΚ ΓΒ.**

74 AE 5.84 gr (Ziegler, Anazarbos 368.2; başka bir örnek için bkz., SNG Paris 2068)

Severus Alexander (222 – 235)

S. Alexander'in defne taçlı büstü, sağa; **AVT ... CE AΛEΞANΔPOC.**

R- Sola, yakta duran Asklepios yılanlı esasına yaslanıyor; **ANAZAP... AMK ΓB.**

75 **AE** 6.67 gr (SNG Levante 1455; başka bir örnek için bkz., Ziegler, Samml., 478.1)

Flaviopolis

Commodus (177 – 192)

Commodus'un defne taçlı büstü, sağa; **M AVP KOMOΔOC ANT EYTVXHC.**

R- Karşılıklı ayakta duran Asklepios ve Hygieia; **ΦΛΑΥΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΕΤΟΥΣ ΔΙΡ** (yıl 114 = 186/7).

76 **AE** 12.30 gr (SNG Levante 1542; başka örnekler için bkz., Ziegler, Samml., 1251-2, Ziegler'in iddia ettiği gibi SNG von Aulock 5560 M. Aurelius değil Commodus olmalı)

Severus Alexander (222 – 235)

S. Alexander'in defne taçlı büstü, sağa; **AVT K M AV CE AΛEΞANΔPOC.**

R- Karşılıklı ayakta duran Asklepios ve Hygieia; **ΦΛΑΥΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΕΤΟ ΓΝΡ** (yıl 153 = 225/6).

77 **AE** 12.00 gr (SNG Levante 1549; başka bir örnek için bkz., Ziegler, Samml., 1528-9)

Epiphaneia

III. Gordianus (235-244)

Gordianus'un şua taçlı büstü, sağa; **AVT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC CE.**

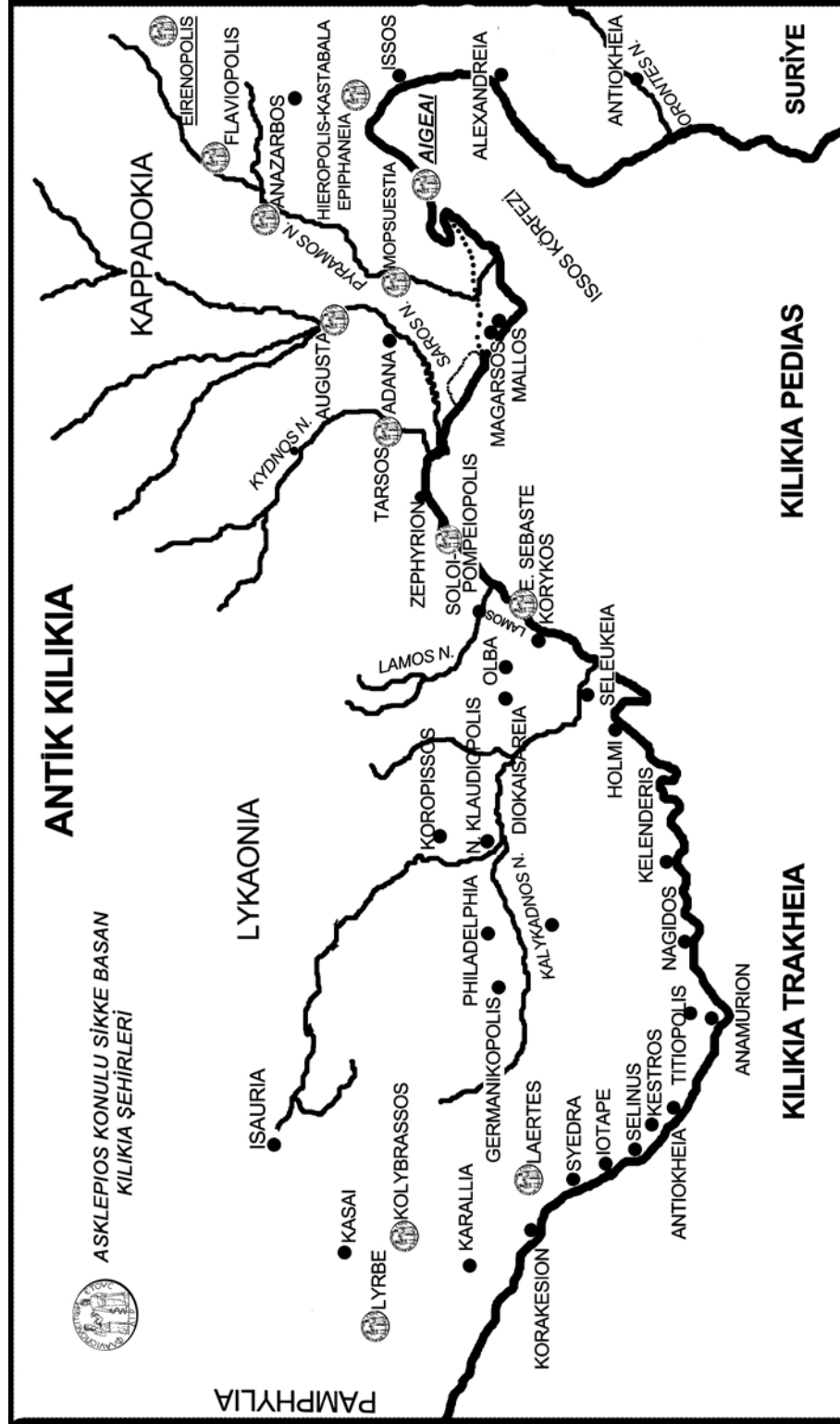
R- Karşılıklı ayakta duran Asklepios ve Hygieia; **ΕΠΙΦΑΝΕΩΝ ΕΤ ΣΤ** (yıl 306 = 238/9).

78 **AE** 24.96 gr (SNG Levante 1824; başka örnekler için bkz., SNG von Aulock 5554, BMC Epiphaneia 5)

YARARLANILAN TEMEL SİKKE KATALOGLARI

- Head, B. V., *Historia Numorum*, London 1991.
Hill, G. F., *BMC Lycaonia, Isauria and Cilicia*, London 1900.
Howgego, C.J., *Greek Imperial Countermarks*, London 1985.
Lindgren / Kovacs , *Ancient Bronze Coins of Asia Minor and the Levant from the Lindgren Collection* , San Mateo 1985.
Sear, D. *Greek Coins*, London 1979.
Sear, D. *Greek Imperial Coins*, London 1995.
SNG Copenhagen, Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum 1956.
SNG Deutschland, Sammlung Hans von Aulock, Kilikien, Berlin 1966.
SNG Deutschland, Pfälzer Privatsammlungen 6. Band Isaurien und Kilikien, München 2001.
SNG France 2 Cilicie, Paris 1993.
SNG Schweiz II (Righetti) Münzen der Antike, Wien.
SNG Switzerland I Cilicia, Levante, Berne 1986.
SNG Switzerland I Cilicia, Supplement 1, Zürich 1993.
Ziegler, R., *Münzen Kilikiens aus kleineren deutschen Sammlungen*, München 1988

ASKLEPIOS KONULU SİKKE BASAN KİLİKYA ŞEHİRLERİ HARİTASI

EK-4**KİLİKYA'DA ADINA ASKLEPIOS KONULU SİKKE DARP EDİLEN
İMPARATOR ve İMPARATORİÇELER**

İMPARATOR - İMPARATORİÇE	AIGEAI	IRENOPOLIS	DİĞER
1- DOMITIANUS (81-96)		X	
2- TRAIANUS (98-117)		X	
3- ANTONINUS PIUS (138-161)		X	
4- MARCUS AURELIUS (139-161)	X	X	X
5- COMMODUS (177-192)	X		X
6- SEPTIMIUS SEVERUS (193-211)	X	X	
7- JULIA DOMNA (S.Severus'un Eşi)	X	X	
8- CARACALLA (198-217)	X	X	X
9- MACRINUS (217-218)	X		
10- MACRINUS - DIADUMENIANUS	X		
11- ELAGABALUS (218-222)	X		X
12- S. ALEXANDER (222-235)	X	X	X
13- J. MAMAEA (Alexander'in Annesi)	X		X
14- MAXIMUS (Caesar 235-238)			X
15- PUPIENUS (Nisan – Temmuz 238)	X		X
16- Balbinus-Pupienus-III. Gordianus	X		
17- III. GORDIANUS (238-244)	X	X	X
18- TRANQUILLINA (Gordian'in Eşi)			X
19- I. PHILIPPUS (244-249)			X
20- I.-II PHILIPPUS - O. SEVERA	X		
21- II. PHILIPPUS (244-249)	X		
22- OTACILIA SEVERA (Philip'in Eşi)	X		X
23- TRAIANUS DECIUS (249-251)			X
24- H. ETRUSCILLA (Decius'un Eşi)	X		
25- HOSTILIANUS (250)	X		
26- AEMILIANUS (253)	X		
27- I. VALERIANUS (253-260)	X	X	X

EK-5

ASKLEPIOS KONULU SİKKE BASAN DİĞER KİLİKYA ŞEHİRLERİ

1- Anazarbos

Elagabalus (218 – 222)

Severus Alexander (222 – 235)

2- Augusta

Elagabalus (217 - 222)

3- Elaiussa - Sebaste

Severus Alexander (222 – 235)

III. Gordianus (238-244)

Valerianus Senior (253 – 260)

4- Epiphaneia

III. Gordianus (235-244)

5- Flaviopolis

Commodus (177 – 192)

Severus Alexander (222 – 235)

6- Kolybrassos

Marcus Aurelius (161-180)

7- Laertes

Maximus Caesar (235 - 238)

8- Lyrbe

III. Gordianus (238 – 244)

9- Mopsuestia

Tranquillina (III. Gordianus'un Karısı)

Otacilia Severa (I. Philippus'un Karısı)

10- Soloi – Pompeiopolis

Julia Mamaea (S. Alexander'in Annesi)

11- Tarsos

Caracalla (198 – 217)

Maximinus (235 – 238)

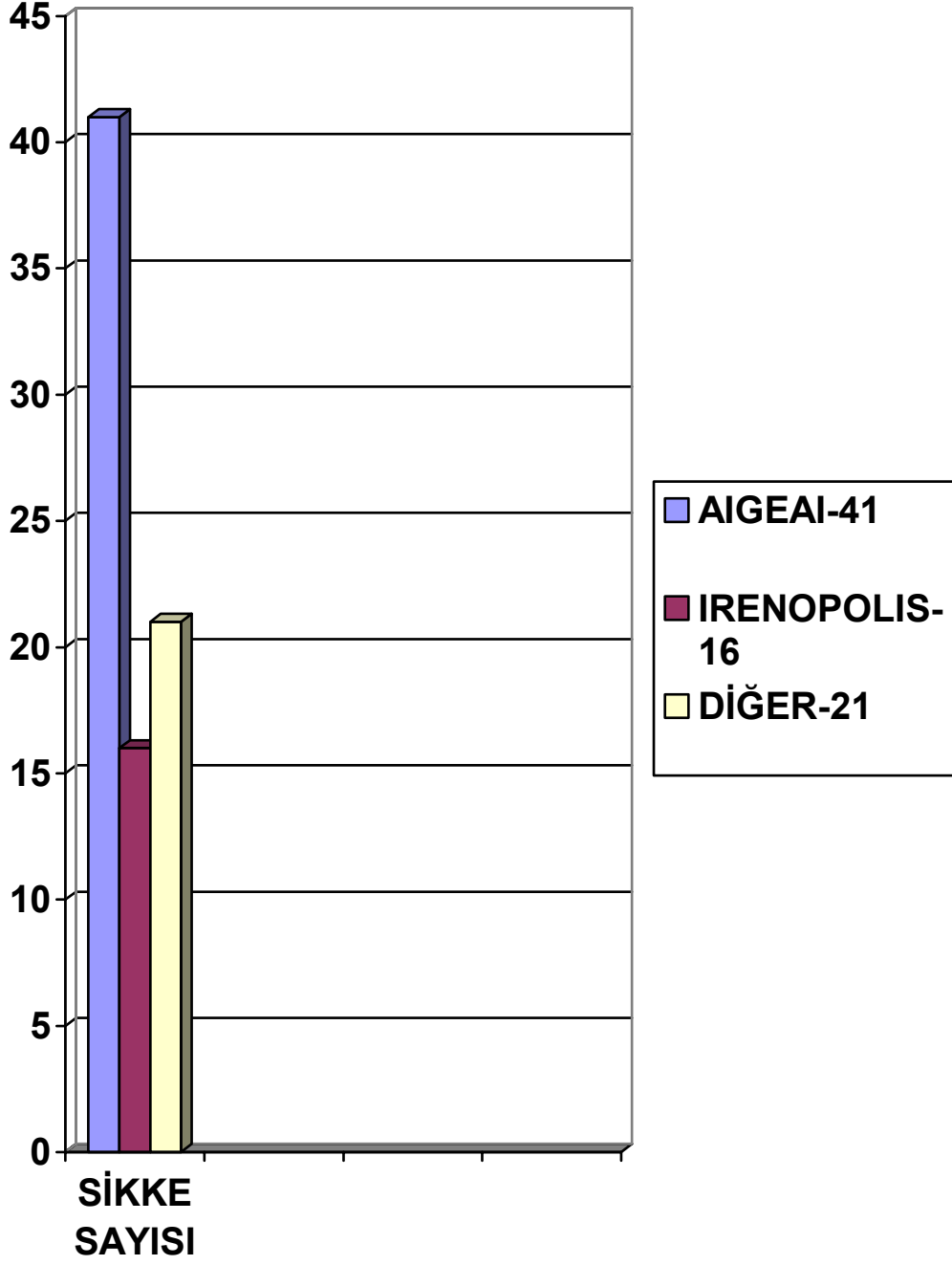
Pupienus (Nisan-Temmuz 238)

I. Philippus (244 – 249)

Traianus Decius (240 – 251)

EK-6

ARAŞTIRMAYA KONU OLAN SİKKELERE AİT GRAFİK

ÖZGEÇMİŞ

Bekircan Tahberer 1961 yılında Adana'da doğdu. 1984 yılında Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Alman Dili ve Eğitimi bölümünden mezun oldu. Almanca eğitimi sırasında İngilizce de çalıştı ve üniversiteden mezun olduktan sonra yabancılar için Türkçe öğretmenliği yaptı, mütercim tercüman olarak çalıştı. Daha sonra ticari faaliyetlerde bulundu.

1989 yılında Adana Müzesine kayıtlı olarak antik sikke ve arkeolojik eser koleksiyonuna ve Kilikya numismatiği üzerine araştırmalara başladı. Yayına hazır bulunan kısa bir Kilikya tarihi ve bölgede basılan sikkelerle ilgili en geniş bilgiyi sunmayı amaçlayan "**Kilikia Sikkeleri**" başlıklı kitabı bulunmaktadır. Buna ek olarak kendi koleksiyonunda bulunan 1498 sikkeden oluşan bir sikke kataloğu hazırladı. Türkiye'de henüz yayınlanmamış olmasına rağmen bu katalog Paris, Londra ve Berlin'deki büyük müze ve kütüphanelere girmiştir.

2003 yılında Ç.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Bölümü'ne yüksek lisans öğrencisi olarak kabul edilen Bekircan Tahberer'in Türkiye, Avrupa ve Amerika'daki çeşitli bilimsel dergilerde yayımlanmış birçok makalesi bulunmaktadır.

2001 yılında Tarsus'ta, 2002 yılında Mersin'de , 2003 yılında Urfa'da, 2004 yılında Sivas'ta ve 2005 yılında Manisa-Bergama'da yapılan, genel tarih ve tıp tarihi kongre ve sempozyumlarında bildiriler sunmuştur.